

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Lärarprogrammet

Kränt på nätet?

Internetvanor hos barn i grundskolans år 4-6

Gunvor Brinckmann-Persson
Ewa Zika

Examensarbete inom allmänt utbildningsområde 10 p
Kurs SÄL ht 2006
Handledare Ilse Hakvoort
Examinator Eva Myrberg
Rapportnr HT 2006:1506

Sammanfattning

Arbetets art	Examensarbete inom allmänt utbildningsområde 10 p
Titel	Kränkta på nätet?
Författare	Gunvor Brinckmann-Persson och Ewa Zika
Handledare	Ilse Hakvoort
Examinator	Eva Myrberg
Rapportnr	HT 2006:1506
Nyckelord	Internet, mobbning, kränkning

Syfte

Syftet med vår uppsats var att undersöka barns Internetvanor och eventuella kränkningar de utsatts för eller utsatt andra för på nätet. För att uppnå syftet ställde vi följande frågor:

- Hur ofta är barnen ute på nätet?
- Vilka sidor besöker de?
- Hur stor är förekomsten av kränkande behandling och hur ser den ut?

Metod

Genom litteratur, aktuell media och Internetsidor tog vi del av forskning inom området unga och Internet. Vi har gjort en enkätundersökning som vänder sig till barn i grundskolans år 4-6 och där har vi lagt fokus på barnens Internetvanor. Vi har tittat på besöksfrekvens, tid för chattande, vilka sidor man besöker och om man råkat ut för eller utsatt andra för kränkande behandling och i så fall av vilken art. Resultatet redovisas i löpande text och med hjälp av tabeller.

Resultat

Det har varit ett intressant arbete som visar att kränkningar på Internet förekommer och att det kan vara så, att bakom skärmen skriver man saker man aldrig skulle framföra öga mot öga. I vår undersökning kom vi fram till att kränkningar via Internet är ett större problem bland flickor än bland pojkar. Resultatet kan jämföras med Olweus forskning, som hävdar att pojkar är överrepresenterade inom den fysiska mobbningen, medan flickor är lika utsatta som pojkar för indirekt mobbning. Kan det också vara så att flickor är mer verbala och i större utsträckning ger sig ut på chatten för att vädra tankar och åsikter, medan många pojkar använder tiden på Internet till att spela online-spel?

Vår slutsats är, att vi inte får lämna barnen ensamma vid datorn utan att både föräldrar och lärare bör ta sig tid att diskutera och samtala med barn om hur man förhåller sig till information och kontakter på nätet.

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
2 Syfte och frågeställning	3
3 Litteraturgenomgång	3
3.1 Vad säger styrdokument och lagar?	3
3.1.1 Skollagen	3
3.1.2 Lagen om förbud mot diskriminering och kränkande behandling	4
3.1.3 Läroplaner	4
3.1.4 Skolverkets allmänna råd	4
3.1.5 FN:s konvention om barnets rättigheter	5
3.2 Definitioner av begrepp	5
3.2.1 Mobbning	5
3.2.2 Kränkande behandling	6
3.2.3 Värdegrund	7
3.2.4 Likabehandlingsplan	7
3.2.5 Digital mobbning eller e-mobbning	7
3.2.6 Chat	7
3.2.7 Bilder på nätet	8
3.2.8 LunarStorm och MSN	8
3.3 Mobbningsbegreppet	8
3.3.1 Historik	8
3.4 Olika perspektiv på mobbning	9
3.4.1 Individperspektiv	9
3.4.2 Sociokulturellt perspektiv	10
3.4.3 Genusperspektiv	10
3.5 Skolmiljön som social arena	11
3.5.1 Barns relationsskapande	11
4 Metoder och arbetssätt mot mobbning och annan kränkande behandling	13
4.1 Var äger kränkningar rum?	13
4.2 Att utreda kränkande behandling	13
4.3 Att åtgärda kränkande behandling	14
4.4 Förebyggande, konfliktlösande och åtgärdande metoder	14
4.4.1 Antimobbingteam och kamratstödjare	15
4.4.2 Friends	15
4.4.3 Projekt Charlie – Justa kompisar	15
4.4.4 StegVis	16
4.4.5 SET	16
4.4.6 Kompismassage	17
4.4.7 EQ	17
4.4.8 ICDP – vägledande samspel	17
4.4.9 Non Violent communication	18
4.4.10 Isländska modellen	18
4.4.11 Kompissamtal	18
4.4.12 Olweus-metoden	19
4.4.13 Gemensamt bekymmermetoden, (GBm)	20
4.4.14 Farstametoden	20
4.4.15 Kritik mot Farstametoden	20

5 Internet som mötesplats	21
5.1 Vad gör barn och ungdomar på nätet?	21
5.1.1 BRIS-rapporten ungdom 2005	21
5.1.2 Internet öppnar för anonym mobbning.....	22
5.2 Aktuell debatt	22
5.2.1 Nätmobbning	22
5.2.2 Skolans ansvar.....	23
5.2.3 Säkerhetspolicy och etik på nätet.....	24
5.2.4 Råd om du blivit kränkt på nätet	25
6 Metod	27
6.1 Val av metod	27
6.1.1 Utveckling av enkät.....	27
6.1.2 Genomförande.....	27
6.1.3 Undersökningsgrupp	27
6.1.4 Bearbetning av data.....	28
6.1.5 Reliabilitet och validitet	28
6.1.6 Generaliserbarhet	28
6.1.7 Etiska principer	28
7 Resultatredovisning	31
7.1 Barns Internetvanor	31
7.1.1 Hur ofta är de ute på nätet?	31
7.1.2 Hur länge är de ute på nätet?.....	31
7.1.3 Vad gör barnen på Internet?	31
7.1.4 Vilka sidor på Internet besöker barnen?.....	32
7.1.5 Hur stor är förekomsten av kränkande behandling och hur ser den ut?.....	34
7.1.6 Internetkunskap	35
8 Diskussion	37
8.1 Hur ser barns Internetvanor ut?	37
8.1.1 Hur ofta är de ute på nätet och vilka sidor besöker de?	37
8.1.2 Hur stor är förekomsten av kränkande behandling och hur ser den ut?.....	37
8.1.3 Internet och etik.....	38
8.1.4 Skolans roll.....	39
8.2 Slutord	40
9 Framtida forskning.....	41
10 Referenser.....	43

Bilagor

1 Inledning

Många barn och ungdomar lever idag sina liv parallellt på nätet och i verkligheten. Ungdomar chattar på MSN och LunarStorm, de lämnar meddelanden och snackar om livet ungefär som på skolgården ibland utan att inse följderna. Lärare bör känna till den digitala miljön som barn och ungdomar rör sig i, för det som händer på kvällen på LunarStorm eller MSN kan påverka skolarbetet dagen därpå.

Det är vuxenvärldens skyldighet att inte blunda för det faktum att de flesta barn numera har tillgång till Internet med alla dess möjligheter och risker. Kontaktytorna ökar tack vare Internet och man begränsas inte längre av geografien. Men på detta forum förekommer även trakasserier och förtal. Internet och de sidor som barn besöker där, kan ses som en spegelbild av det samhälle vi lever i. Tidningsrubriker vittnar nästan dagligen om trakasserier och kränkande behandling som barn utsätts för. I lokaltidningen Nerikes Allehanda (2006.11.06) kan man läsa att tre pojkar har blivit polisanmälda, misstänkta för olaga hot mot en flicka på LunarStorm. Pojkarna har enligt polisanmälan; *skrivit flera nedsättande meningar samt hotat flickan till liv och hälsa*. Flickan som blivit utsatt blev mycket rädd och vågade inte gå ut, besöka vänner eller gå till skolan efter hoten.

Kränkande behandling och mobbning är svåra problem som alla verksamma inom skolan aktivt skall bekämpa. Detta är tydligt nedskrivet i våra styrdokument och den 1 april 2006 fick vi en ny lag som skall främja likabehandling och motverka diskriminering och annan kränkande behandling (Barn- och elevskyddslagen, 2006:67). Det ställer tydligare krav på att skolor i likabehandlingsplaner kan visa på hur man arbetar för att förhindra och förebygga trakasserier och annan kränkande behandling. Man kan också kräva att skolan ska ta elever som känner sig kränkta, på allvar och att man har adekvata åtgärder att sätta in.

Efter att ha jobbat i skolans antimobbingteam och mött många barns funderingar och utsatthet så vill vi fördjupa oss i ämnet och det gör vi genom litteraturstudier och en enkät till elever i grundskolans år 4-6. I litteraturgenomgången ger vi en historik och en nulägesbeskrivning av forskning inom området mobbning. Vi definierar begrepp och beskriver olika förebyggande, åtgärdande och konfliktlösningsmetoder. Vi presenterar aktuell debatt med referens till dagstidningar, facklitteratur och undersökningar på Internet. I vår undersökning har vi valt att fokusera på ungas Internetvanor och eventuella kränkningar via nätet. Vi kan konstatera att unga människor har behov av att synas och att Internet är en naturlig mötesplats för många barn. Men hur ofta är de ute på nätet? Vilka forum besöker de och hur vanligt är det med kränkande behandling? Detta är frågor som fokuseras i vårt arbete.

2 Syfte och frågeställning

Vårt övergripande syfte är att undersöka Internetvanor och erfarenhet av kränkningar på Internet bland barn i grundskolans år 4-6.

- Hur ofta är barnen ute på nätet?
- Vilka sidor besöker de?
- Hur stor är förekomsten av kränkande behandling och hur ser den ut?

3 Litteraturgenomgång

I detta arbete antar vi ett sociokulturellt perspektiv, där betoningen ligger på vad som händer i mellanmänniska relationer i en speciell kontext. Det som sker utspelar sig alltid i ett socialt, kulturellt, politiskt och historiskt sammanhang och skeenden både påverkar och påverkas av detta sammanhang. Detta innebär, att ifråga om mobbning så fokuserar vi inte på psykologiska egenskaper hos de inblandade individerna, utan på sammanhang och miljö.

Individen handlar med utgångspunkt i de egna kunskaperna och erfarenheterna och av vad man medvetet eller omedvetet uppfattar att omgivningen kräver, tillåter eller gör möjligt i en viss verksamhet (Säljö, 2000).

3.1 Vad säger styrdokument och lagar?

Inledningsvis presenterar vi vad lagar, styrdokument och lokala planer anger vad det gäller kränkande behandling och mobbning.

Skolan styrs mål- och resultatorienterat. I styrningens idé ligger att detaljbestämmelser ska undvikas så kommunerna och de enskilda skolorna har en stor frihet inom givna ramar. Det är riksdag och regering som fastställer de nationella målen och riktlinjerna för arbetet i skolorna i hela landet och det är kommunerna som står för genomförandet. Arbetet följs upp lokalt i årliga kvalitetsredovisningar.

3.1.1 Skollagen

Arbetsituationen för elever och lärare i skolan karaktäriseras av undervisning och lärande. För denna kärnverksamhet i skolan anges särskilda nationella mål i skollagens portalparagraf.

Verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Särskilt skall den som verkar inom skolan... aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden (Skollagens 1 kapitel, 2 §).

3.1.2 Lagen om förbud mot diskriminering och kränkande behandling

Den 1 april 2006 trädde en ny lag i kraft: Barn- och elevskyddslagen (2006:67). Den nya lagens syfte är att förtydliga skolans ansvar när det gäller att hantera alla barns och elevers trygghet i skolan. Lagen gäller förbud mot diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och funktionshinder. Lagen innebär även att kravet på aktiva åtgärder mot mobbning och olika typer av kränkande behandling skärps. Det förebyggande arbetet förstärks genom att förbuden mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn i skolan kräver ett målinriktat arbete.

Enligt barn- och elevskyddslagen (2006:67) ska huvudmännen för de verksamheter som regleras i skollagen se till att det finns likabehandlingsplaner för varje enskild verksamhet. Planen har som främsta syfte att förebygga och motverka alla former av trakasserier och annan kränkande behandling och i planen skall även planerade åtgärder ingå.

Uppföljning och utvärdering redovisas i den årliga kvalitetsredovisningen (ur sammanfattning av Regerings- prop. 2005/06:38).

Alla barn och elever ska med tillförsikt och glad förväntan kunna gå till en skola som skall präglas av trygghet, respekt och ansvarstagande. Detta möjliggörs med lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever (prop. 2005/06:38).

Läroplanerna skall styra förskolan och skolan och anger målen, men inte hur de skall nås. Genomförandet är en fråga för de professionella som arbetar inom förskola och skola.

3.1.3 Läroplaner

Läroplanen för förskolan (Lpfö 98, Utbildningsdepartementet, 1998) anger att förskolan vilar på demokratins grund och att en viktig uppgift för verksamheten är att grundlägga och förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på. Detsamma står att läsa i läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94, Utbildningsdepartementet, 1994).

I Lpfö finns det ingenting om kränkningar och mobbning nedskrivet, men under ”Normer och värden” kan man läsa följande;

Alla som arbetar i förskolan skall: stimulera barnens samspel och hjälpa dem att bearbeta konflikter samt reda ut missförstånd, kompromissa och respektera varandra (Lpfö, s 11).

Skolans uppgift är att låta varje elev finna sin unika särart och att förbereda för deltagande i samhällslivet. Skolan har även till uppgift att främja förståelse för andra människor och bidra till förmåga till inlevelse.

Ingen skall i skolan utsättas för mobbning. Tendenser till trakasserier skall aktivt bekämpas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser (Lpo 94).

3.1.4 Skolverkets allmänna råd

Skolverket har gett ut skriften *Allmänna råd och kommentarer. För arbetet med att motverka alla former av kränkande behandling* (2004). Skolverkets allmänna råd är rekommendationer till stöd för hur skolans författningar kan tillämpas. De allmänna råden gäller arbetet mot kränkande behandling i det offentliga skolväsendet såväl som friskolor och den vänder sig till rektorer, lärare och andra personalgrupper inom skolan.

Uppdraget att motverka kränkande behandling är en del av det demokratiska uppdraget. Arbetet mot kränkande behandling bör ses i ett vidare sammanhang och skall omfatta *alla* på skolan.

Gemensamt för skolor som arbetar framgångsrikt mot kränkningar är att det finns ett tydligt och konsekvent ställningstagande från ledningens sida liksom att ansvaret är fördelat till alla, såväl personal som elever (Skolverket, 2004, s 9).

Det råder inget tvivel om, att den officiella inställningen är att skolan är skyldig att motverka alla former av mobbning, trakasserier och kränkande behandling.

3.1.5 FN:s konvention om barnets rättigheter

Barnkonventionen är inte lika hårt bindande som svensk lag, men i och med att Sverige har undertecknat den, så ska svensk lagstiftning vara förenlig med konventionen. Grundtanken är att barnets bästa alltid ska stå i förgrunden och barnets rätt till utveckling, inflytande och medbestämmande betonas.

En annan viktig grundprincip är principen för likabehandling. Den innebär att barn inte får diskrimineras på något sätt, oavsett barnets eller vårdnadshavarens ras, hudfärg, kön, religion, ursprung, eller handikapp. Om detta kan vi läsa i barnkonventionens artikel 2, som behandlar alla barns lika värde:

Konventionsstaterna skall respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess föräldrars eller vårdnadshavarens ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt (FN:s konvention om barnets rättigheter, art. 2.1, 1989).

3.2 Definitioner av begrepp

3.2.1 Mobbning

Mobbning fungerar som begrepp både för forskare och för allmänhet i Sverige, men menar vi samma sak när vi använder begreppet? Björk (1999) härleder ordet mobbning till latinets *mobile vulgus* som direkt översatt betyder; *den föränderliga, opålitliga hopen*. Mobbning är vardagsengelska och betyder att pöbla, anfalla, angripa eller bråka i gäng eller grupper (Björk, 1999).

Olweus definierar mobbning på följande vis:

Det är mobbning när en eller flera individer, upprepade gånger och över tid, blir utsatta för negativa handlingar från en eller flera individer (Olweus, 1986, s 8).

Björk visar i sin forskning att deltagandet i maktspelet är viktigt för framtida integrering; att vara en som räknas med.

Mobbning utgör ett socialt fenomen bestående av upprepade inkompetensförklaringar gällande de spel om makt som ständigt pågår under ytan (Björk, 1999, s 143).

Olika forskare och institutioner har formulerat olika definitioner. Men det finns vissa kännetecken som ändå ringar in mobbningsbegreppet:

- *upprepnin*g. Det som skiljer mobbning från kränkande behandling är att mobbning förutsätter någon form av upprepning. En kränkning som sker en enstaka gång kan inte betraktas som mobbning.
- *obalans i makt*. Flera forskare är överens om att relationen mellan de inblandade kännetecknas av obalans i makt. Ojämligheten i makt skiljer mobbning från konflikter/meningsskiljaktigheter.
- *individ eller grupp som förövare*. Mobbning kan utövas av en eller flera personer, mot en eller flera personer.
- *olika konkreta uttryck*. Mobbning kan, liksom annan kränkande behandling, vara t ex. fysisk, verbal eller psykosocial, (Myndigheten för skolutveckling, 2003).

3.2.2 Kränkande behandling

Skolans uppdrag att motverka kränkande behandling är tydligt, det ingår som en del i uppdraget som pedagog. Men vad är egentligen kränkande behandling? Tydliga definitioner är viktiga för att undvika konflikter mellan skola och hem i enskilda fall av kränkningar.

I skollagen och läroplanerna används begreppet ”kränkande behandling” som ett samlingsbegrepp för olika former av kränkningar. Gemensamt för all kränkande behandling är att någon eller några kränker principen om alla människors lika värde (Myndigheten för skolutveckling, 2003a).

Kränkningar kan utövas av en eller flera personer mot en eller flera personer och kan ske i alla miljöer – när som helst. Det kan ske vid enstaka tillfällen eller systematiskt och återkommande (Myndigheten för skolutveckling, 2003a, s 15).

Kränkningar kan vara:

- Fysiska (t.ex. att bli utsatt för slag, knuffar)
- verbala (t.ex. att bli hotad eller kallad hora, bög)
- psykosociala (t.ex. att bli utsatt för utfrysning, ryktesspridning)
- textburna (t.ex. klotter, brev och lappar, men även mail och sms)
(Myndigheten för skolutveckling, 2003a).

Skolverket (2004) definierar kränkningar som ett uttryck för makt och förtryck. En kränkning kan äga rum vid enstaka tillfällen eller vara systematisk och återkommande.

Skolverkets exempel på kränkningar överensstämmer med det Myndigheten för skolutveckling (2003a) anger ovan, dock med ett tillägg nämligen att kränkningar kan vara;

- text- och bildburna t.ex. klotter, brev och lappar, e-post, sms och mms (Skolverket, 2004).

I arbetsmiljöverkets föreskrifter om kränkande särbehandling i arbetslivet (AFS 1993:17) definieras kränkande särbehandling som återkommande klandervärda eller negativt präglade handlingar som riktas mot en enskild person på ett kränkande sätt och som leder till att denna ställs utanför skolans gemenskap. Till kränkande särbehandling hör mobbning, psykiskt våld, social utstötning och trakasserier (även sexuella trakasserier).

3.2.3 Värdegrund

Inom skolan har det pågått en värdegrundsdiskussion under senare år, men vad menar vi med begreppet värdegrund? Värdegrunden är, som namnet anger, en uppsättning demokratiska värderingar som ska ligga till grund för all verksamhet inom skolväsendet. Värdegrunden ger direktiv om vilka värderingar och vilken kunskap som de verksamma inom skolan skall förmedla. Det är viktigt att föra kontinuerliga diskussioner om dessa värderingar och denna kunskap och inse att ett samhälles värdegrund är ett fenomen i ständig förändring (Läraryrket, 2001).

3.2.4 Likabehandlingsplan

Enligt Barn och elevskyddslagen (2006:67) ska huvudmännen för de verksamheter som regleras enligt skollagen se till att det finns en likabehandlingsplan för varje enskild verksamhet. Likabehandlingsplanen syftar till att främja barns och elevers lika rättigheter oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder och ska förebygga och förhindra trakasserier och annan kränkande behandling. I planen skall de åtgärder som planeras beskrivas på ett konkret sätt. Planen skall vara anpassad efter den egna verksamheten och skall årligen följas upp och utvärderas (Skolverket, 2006.)

Det förekommer många olika begrepp inom Internetområdet, här försöker vi definiera några vanligt förekommande uttryck och företeelser.

3.2.5 Digital mobbning eller e-mobbning

E-mobbning är när en eller flera personer via e-media kränker eller hotar någon annan vid upprepade tillfällen. Med sms, mms, e-post, i chattforum, diskussionsforum och på webbsidor kan e-mobbningen hitta hem till vem den vill, när den vill (www.etik.blogspot.com). E-mobbning kan vara *verbal*, som ryktesspridning, kränkningar och hot samt *psykisk*, som utfrysning som sker på nätet genom att man blockerar någon (www.friends.se). När man blockerar eller ”blockar” någon visar man att man inte vill chatta med den personen genom att klicka bort vederbörande.

3.2.6 Chat

Ordet chat kommer från engelskan och betyder snacka. Att chatta betyder att man skriver till varandra online. Detta påminner om att sitta och prata och det man skriver kan läsas direkt eller med någon liten fördröjning. Ett försök till svenskt uttryck för chat är ”datormedierade skrivna realtidsamtal”. Om man vill chatta kan man antingen bestämma träff med någon man önskar chatta med eller gå in i öppna chatterum för att se om man hittar någon att chatta med. De allra flesta (95 %) av dem som chattar har kontakter med personer de redan känner, menar Dunkels i en föreläsning i Katrineholm (Personlig kommunikation, 2006.10.18).

3.2.7 Bilder på nätet

Bilder på nätet är en del av e-mobbningen. Det kan vara att någon tar bilder med sin mobilkamera och lägger ut dem på nätet utan att personen på bilden vet något eller har gett sitt medgivande. När en bild publiceras på nätet finns den där och kan kopieras och spridas vidare utan kontroll (Dunkels, personlig kommunikation, 2006.10.18).

3.2.8 LunarStorm och MSN

I februari 2004 hade fyra av fem tonåringar en identitet på LunarStorm som är Sveriges mest trafikerade webbplats (Pedagogiska Magasinet, 2005). Här kan man hålla kontakt med sina vänner, utöka sin kamratkrets men också sprida förtal och kränkande bilder till varandra. På LunarStorm har man ett Kryp-in där man presenterar sig själv med foto eller tecknad bild från Lunars arkiv. Här finns också en Gästbok, där alla medlemmar kan skriva. Andra funktioner är Diskussionsgrupper (Diskusar), chattfunktion (Pejl) och Klotterplank. Man kan både vara anonym och använda sig av sitt namn. Vanligast är att medlemmen använder sig av ett alias men man beskriver ju sig själv i presentationen så att vännerna förstår vem man är. Man har egen "Vänlista" och kan enkelt se sina kamraters vänner. Dessa kan man lätt ta kontakt med, endast ett musklick behövs.

LunarStorm är bara en mötesplats av kanske ett par hundra virtuella gemenskaper (communities) som kan ha olika inriktningar och vända sig till olika intressegrupper, t.ex. hästintresserade eller personer med en viss musikstil.

Vill man chatta är MSN Messenger ett mycket vanligt program, där många kan delta i samma konversation eller så kan man ha ett flertal samtal igång samtidigt.

På båda webbplatserna finns möjligheten till anonymitet eller falsk identitet. Umgängesetiken skiljer sig från den vanliga eftersom man här enkelt kan prova nya roller och det blir lättare att ta ut svängarna. Det man aldrig skulle kunna säga till någon öga mot öga kan bli möjligt att skriva och skicka digitalt.

Chatting i avgränsade rum är viktig för många ungdomar. Själva samtalet behöver inte ha störst betydelse. Det viktigaste kanske är att vara med både i samtalet och i vänskretsen. Det handlar mycket om att upprätthålla sociala relationer och att vara en i gruppen (Björnstad och Ellinsen, 2002 i Olin 2003).

3.3 Mobbningsbegreppet

3.3.1 Historik

Mobbning och kränkande handlingar är ingen ny företeelse. Ute i samhället hade överordnade rätt att fysiskt bestraffa sina anställda fram till mitten av 1800-talet och ända fram till 1950-talet hade lärarna i skolan rätt att aga sina elever (Myndigheten för skolutveckling, 2003a). Det är därför knappast förvånande, att kränkningar och pennialism var en del av vardagen i många skolor. Ofta ingick det i skolans ritualer, att yngre elever skulle straffas för att bättra sig och i slagsmål på skolgården gjordes en rangordning av skolans pojkar upp.

Även lärarna gjorde sig skyldiga till kränkningar genom att elever tvingades ta på sig en "dumstrut", bära en skylt med inskriptionen "dum" eller stå i skamvrån.

Kamratförtryck, eller pennialism, är ord som funnits med i vårt språk tidigare och de har framförallt använts i enkönade miljöer som internatskolor och den militära arenan. På somliga håll tycks kamratförtrycket sitta i väggarna och höra till kulturen. Guillou skildrar det i sin bok *Ondskan* (Guillou, 1991).

Från att tidigare ha talat om kamratförtryck och pennialism började man i slutet av 1960-talet använda ordet mobbing eller mobbning. Mobbningsfenomenet började debatteras efter en artikelserie i *Dagens Nyheter* i november-december 1969. Det inledande avsnittet byggde på en artikel av läkaren Heinemann. Där hade han använt sig av ordet mobbning som begrepp och därigenom skapades ett nytt ord. Han skriver:

Men mobbning har jag gjort till ett modeord, ett slags alarmsignal för att framtvunga studier av och eftertanke kring ett beteende som tycks mig värre och fulare än det mesta som vi har för oss (Heinemann, 1972, s 10).

Heinemann fokuserar på gruppen och ser mobbning som gruppvåld, såväl psykiskt som fysiskt, mot en person (Heinemann, 1972).

Mobbning är ett forskningsområde som särskilt uppmärksammat problem med att barn med olika medel utesluter varandra från gemenskap. Forskningsområdet etablerades i Sverige i och med att Olweus gjorde studier inom området i början av 1970-talet. Mobbning betraktades i de studierna som ett aggressivt beteende som uppstår mellan individer i isolerade situationer. Dessa handlingar kan vara *verbala*, som när man hotar, hånar eller säger elaka och obehagliga saker. De kan vara *fysiska*, som när någon slår, knuffar, sparkar eller håller fast någon mot hans/hennes vilja. Man kan även utföra negativa handlingar utan ord eller fysisk kontakt, t.ex. genom gester, grimaser och uteslutning.

Vidare skiljer Olweus på *direkt mobbning* – med öppna angrepp på offret – och *indirekt mobbning* i form av social isolering och uteslutning (Olweus, 1986).

3.4 Olika perspektiv på mobbning

3.4.1 Individperspektiv

Synen på mobbning har vuxit fram ur ett perspektiv där mobbning betraktas som ett avgränsat problem som definieras i termer av aggressiva handlingar som någon/några vid upprepade tillfällen utför mot en individ. Olweus har varit tongivande inom området och forskningen har bedrivits utifrån ett psykologiskt perspektiv som sätter individen i fokus och förklarar orsakerna till mobbning utifrån individernas olika bakgrund, egenskaper och karaktärer.

Ett utmärkande kännetecken för mobbarna är deras aggressivitet mot kamrater, det är närmast inbyggt i definitionen av en mobbare. Allmänt har de en mer positiv inställning till våld och användning till våld än genomsnittselever. De präglas ofta av impulsivitet och starka behov av att dominera andra (Olweus, 1986, s 33).

Olweus perspektiv är individfokuserat. Han beskriver t ex de typiska mobboffren som mer ängsliga och osäkra än elever i allmänhet. De har en negativ värdering av sig själva och sin situation. Mobbaren beskrivs som att de ofta är aggressiva mot vuxna, både lärare och föräldrar.

Allmänt anses mobbaren ha en mer positiv inställning till våld än genomsnittseleven. Mobbarens agerande präglas ofta av impulsivitet och han/hon har starka behov att dominera andra. Mobbaren ser ut att ha liten medkänsla med offer för mobbning, men när det gäller egen självkänsla så har mobbaren genomsnittlig eller förhållandevis positiv värdering av sig själv (Olweus, 1986).

3.4.2 Sociokulturellt perspektiv

I Sverige skrevs under 1990-talet två avhandlingar där man beskriver maktaspekter mellan de inblandade i mobbningsituationer (Björk, 1999; Fors, 1995). Mobbning och våld är samhällsproblem som vi har ett gemensamt ansvar för och mobbning är ett övergrepp som aldrig kan accepteras. Det handlar inte om slagsmål där båda sidor är jämnstarka. Fors (1995) skriver:

I mobbningen har plågaren mer makt än offret och plågaren har kontroll över offret. I mobbningen förekommer negativa handlingar från plågaren mot offret i avsikt att skada offret. Dessutom förekommer de negativa handlingarna upprepade gånger och över en längre tid (Fors, 1995, s 1).

Enbart att synliggöra mobbning medför en process som kan leda till förändring anser Fors (1995). Hon reflekterar över vad som fordras av vuxna för att de skall kunna vägleda barn till att hantera destruktiva relationer. Vuxnas förhållningssätt mot barn som deltar i mobbning kan både förhindra och underlätta förändring. Det bästa vuxna kan göra är att öka medvetenheten om sitt eget förhållningssätt och hur det återverkar på barn. Barn behöver veta hur vuxna gör för att kunna forma sina egna förhållningssätt. Björk (1999) betonar vikten av att se mobbning i ett vidare perspektiv och sätter också fokus på den vuxnes roll och mobbningsituationens kontext.

Materialet visade också att mobbning inte uppstår när som helst eller var som helst. Å andra sidan krävs inga märkvärdigheter, tvärtom. Vad som behövs är en slags rumsliga och sociala frizoner där osäkerheten kan expanderas, ty där finns källan till makt (Björk, 1999, s169).

Björk anger att en bidragande orsak till mobbning är brist på sociala allianser. Hon påpekar vidare att om den sociala tillhörigheten är liten, ökar risken för att mobbning uppstår.

3.4.3 Genusperspektiv

I Olweus (1986) forskning framgår att det finns en tendens till att pojkar är mer utsatta för mobbning än flickor. Dessa forskningsresultat gäller vid direkt mobbning. Flickor blir mer utsatta för indirekt och mer subtil mobbning än för mobbning med öppna angrepp. Det är ett väldokumenterat faktum, att relationerna mellan pojkar i stort sett är hårdare, tuffare och mer aggressiva än den mellan flickor. Dessa skillnader har säkert både en biologisk och en social/miljömässig bakgrund enligt Olweus. Han fann dock att flickor var lika mycket utsatta för indirekt mobbning som pojkar. Dessutom kan det vara möjligt, att flickor använder så speciella metoder att de inte har kunnat registreras i forskningsresultaten.

3.5 Skolmiljön som social arena

Vardagstillvaron i skolan är komplex, här möts barn och vuxna i sociala sammanhang där de förväntas kunna samspeka och hantera relationer med varandra under lång tid. I skolmiljön uppstår vänskap, konflikter, fientlighet och kärlek, och här finns människor, som man kommer olika bra överrens med. I skolmiljön, som är organiserad av vuxna, behöver barnen i sin tur ordna tillvaron för att göra den begriplig och möjlig att hantera.

Sociala kommunikationsmönster, värderingar, normer, kunskaper och kollektiva föreställningar utgör en del av de grundläggande sociala strukturerna på en skola. Mobbning/kränkningar sker inte isolerat utan i en miljö, där kommunikation och relationer har en, för varje skola unik, karaktär. Mobbning kan sägas vara en form av kommunikation som säger något om de föreställningar, värderingar och attityder som finns på skolan till mobbning som företeelse.

Om en lärare till exempel reagerar på mobbning som att ”det är något som går över” eller inte uppmärksammar det alls, är det detsamma som att signalera en ”mobbningstolerans” från skolans sida. Accepterandet anger den offentliga normen där man tillåter mobbning och det blir det normala på skolan. På varje skola har man ett val att antingen ingripa mot mobbning eller låta det passera utan åtgärd. Agerandet, eller bristen på agerande, lägger oundvikligen grunden för utvecklingen av lärande om sociala relationer och socialt ansvar hos eleverna (Hägglund, 1996).

3.5.1 Barns relationsskapande

Bliding (2004) har forskat om barns arbete med relationer och hur de ordnar den sociala tillvaron i skolan. Utgångspunkten är att betrakta barn som sociala aktörer och medskapare av sin gemensamma tillvaro. Handlingar som på olika sätt utesluter kamrater från gemenskap och samvaro, har varit i fokus för Blidings studie. I analyserna framträder två former på uteslutande handlingar. Antingen var uteslutningen av mer eller mindre tillfällig art i relationsarbetet eller så var den etablerad och mer permanent. På så sätt kan inneslutning och uteslutning beskrivas som olika konsekvenser av ett och samma handlande. Relaterat till detta innebär resonemanget om uteslutning av vissa barn och att tillskriva dem avvikande och negativa egenskaper, att samhörigheten mellan de inkluderade ökar. Nästan alla barn utsattes under skolåret för uteslutning i någon form. Några barn blev flera gånger utsatta för direkt uteslutning och även kränkande handlingar

Att gemensamt prata om någon som avvikande och konstig framstår ibland som en resurs för att stärka gemenskapen mellan individer och dessutom rättfärdigar det uteslutningen av andra. Vad lär sig då barn av arbetet med att ordna sin sociala tillvaro i skolan? De lär sig hur människors likheter och olikheter kan värderas samt vilka som duger och inte duger i olika sammanhang och hur detta kan hanteras. De lär sig också något om sig själva i förhållande till andra och de lär sig socialt samspel (Bliding, 2004).

4 Metoder och arbetssätt mot mobbning och annan kränkande behandling

Utvärderingar och forskning visar att satsningar på smala och alltför individinriktade åtgärder haft liten eller ingen effekt i arbetet mot mobbning och kränkande behandling. Därför bör man istället arbeta förebyggande med att skapa goda och demokratiska relationer och lärandemiljöer, som i sig innebär att förekomst av kränkningar minskar. Även den fysiska miljön och sammansättning av grupper är viktiga frågor att fundera över.

Det är viktigt att skolan på ett systematiskt sätt skaffar sig kunskap om den aktuella situationen. Detta kan ske genom kontinuerlig kartläggning och observationer. På så sätt kan man upptäcka och identifiera brister i arbetsmiljön och arbetssättet som kan påverka förekomst och omfattning av kränkningar. Det ökar även skolans möjlighet att effektivt motverka kränkningar (Skolverket, 2004).

4.1 Var äger kränkningar rum?

Larsson (2004), som är lärare och författare, anser att kränkningar förekommer nästan överallt där människor vistas i grupper under längre tid, t.ex. i skolklasser, inom idrottslag, på arbetsplatser och inom familjen. Larsson anser att de som arbetar med människor, barn och unga, likväl som vuxna i grupper, gör klokt i att *förutsätta* att mobbning förekommer.

Kränkningar mellan elever äger vanligtvis rum utanför klassrummet före eller efter lektionstid. Därför är vuxennärvaro av central betydelse för att på ett tidigt stadium kunna upptäcka och åtgärda kränkningar (Skolverket, 2004). Idag förekommer inte kränkningar enbart i skolmiljön, utan den följer med hem genom barns ökade Internetanvändande.

4.2 Att utreda kränkande behandling

För att komma tillrätta med kränkningar är det viktigt att så fort som möjligt påbörja en utredning vid upptäckt. Rektor skall, enligt läroplanen, se till att hemmet informeras om det uppstår problem och svårigheter för en elev. En bedömning bör göras om kränkningen är av sådan art att den skall anmälas till andra myndigheter.

Skolan och skolans personal är skyldig att göra en anmälan till socialtjänsten vid misstanke om att barn far illa på ett eller annat sätt, det råder s.k. anmälningskyldighet. En del fall av kränkande behandling kan rubriceras som brottsliga och bör därmed anmälas till polisen. Vid händelser som inneburit allvarlig fara för liv och hälsa skall arbetsmiljöverket underrättas. Detta gäller även händelser som orsakats genom hot och våld. Viktigt är dock att komma ihåg, att skolans ansvar för vidtagande av åtgärder kvarstår även om en anmälan gjorts. Om skolan inte vidtar nödvändiga åtgärder så kan en anmälan till skolverket göras.

Det är viktigt att dokumentation sker så att man kan följa upp åtgärder och eventuellt förändra dem eller sätta in nya (Skolverket, 2004).

4.3 Att åtgärda kränkande behandling

I dagens skolor och förskolor sker dagligen ett arbete för att förebygga och åtgärda kränkande behandling, samt lösa konflikter. Men vilka olika metoder finns för konfliktlösning och för förebyggande kränkande behandling? I samtliga metoder är samtalet den viktiga grundstenen och genom samtalet tränar man elevers demokratiska, empatiska och sociala kompetens. På detta sätt kan förståelse för andra människor öka, samtidigt som problem och möjligheter synliggörs (Myndigheten för skolutveckling, 2003a).

Det bör finnas rutiner på skolan för hur man skall agera när kränkningar uppstått. Åtgärder på individnivå bör syfta till att avhjälpa akuta situationer liksom det bör finnas mer långsiktiga lösningar. Vid behov skall ett åtgärdsprogram upprättas. Utifrån det enskilda fallet bör det alltid övervägas om åtgärder bör vidtas i syfte att förändra förhållanden på grupp- och skolnivå. Åtgärderna skall dokumenteras, följas upp och utvärderas. Arbetet för att komma tillrätta med problemen måste fortgå tills kränkningarna upphör. Det är viktigt att insatser omfattar skolans alla nivåer dvs. individ, grupp och skolnivå och det finns bestämmelser som klagör vilka disciplinära åtgärder som skolan kan och får vidta. Att stänga av elever i grundskolan är inte tillåtet eftersom man måste uppfylla skolpliktiga elevers rätt till utbildning. En åtgärd kan vara att flytta en elev som kränker, från den egna skolan till en annan skola (Skolverket, 2004).

4.4 Förebyggande, konfliktlösande och åtgärdande metoder

Det finns en rad metoder och program för att förankra värdegrunden och träna elevers sociala kompetens och etiska utveckling. Ett flertal metoder finns också för att förebygga, reda ut konflikter och att åtgärda redan uppkomna kränkningar eller mobbning. Ofta är det svårt att dra gränser mellan de olika tillvägagångssätten och de kan vara både förebyggande, åtgärdande och konfliktlösande. Flertalet av metoderna är inte utvärderade, men Olweus antimobbingsprogram är ändå det bäst utvärderade handlingsprogrammet. I en norsk studie har mobbningen minskat med 50 % och metoden är även granskad i Tyskland, Kanada samt USA, men den är inte utvärderad i Sverige. Bland övriga metoder är det Stegvis och SET som har bäst forskningsstöd (Martin Karlberg, personlig kommunikation, 2006.10.31).

Forskning visar att det främjande och förebyggande arbetet bör läggas på grupp- och skolnivå för att främst fokusera på hur man skapar trygga miljöer och strukturer. Kunniga och engagerade vuxna är kanske den mest avgörande framgångsfaktorn i det förebyggande arbetet mot kränkningar. Gemensamt för skolor som arbetat framgångsrikt mot kränkningar är att det finns ett tydligt ställningstagande från ledningens sida och att ansvaret är fördelat till *alla*, såväl personal som elever. Eleverna kan t.ex. ingå i antimobbingteamet eller som kamratstöd-jare. Även samarbete och dialog med föräldrar är oerhört viktigt såväl i det förebyggande som i det åtgärdande arbetet (Skolverket, 2004).

Vi har här valt ut några metoder som är lämpliga att använda för barn från förskoleåldern till år 6 i grundskolan

4.4.1 Antimobbingteam och kamratstödjare

Rätt beredskap innebär att det finns många personer som kan förebygga, upptäcka och åtgärda kränkningar och mobbning. De flesta skolor har idag ett antimobbingteam. Det kan se olika ut vilka personalkategorier som ingår men det är alltid rektor som är ytterst ansvarig. Tanken är att teamet skall bestå av olika yrkeskategorier för att därigenom bredda kunskapen och få en vidare syn på eleverna. En förutsättning för att lyckas är att teamet är respekterat och har både elevers och vuxnas förtroende.

Elever ser mycket mer vad som händer socialt i skolan än de vuxna gör. Därför är arbetet med att utbilda kamratstödjare en framkomlig väg för att skapa ett bättre och tryggare klimat på skolan. Kamratstödjargruppen består av elever på skolan som blivit valda av klasskamrater och de får utbildning och kontinuerligt stöd av de vuxna i antimobbingteamet. Kamratstödjarerna skall hålla uppsikt över vad som händer på skolgården, i korridorer och omklädningsrum. Elever vet ofta var det brukar vara problem, de skall finnas som goda kamrater men bör ta stöd av vuxna när så krävs (Höistad, 2002, s 111).

4.4.2 Friends

För att stödja skolor i sitt antimobbningsarbete startade stiftelsen Friends sitt arbete 1997. De arbetar med en modell där två elever per klass väljs till kompisstödjare. De ska vara förebilder för sina klasskamrater och ha kontakt med dem på ett positivt sätt.

Som introduktion får både personal och elever en utbildning och får även se en teaterföreställning som handlar om kränkande behandling. Minst fyra vuxna bildar ett antimobbnings-team på skolan och har även regelbundna möten med kamratstödjarna. Friendsmodellen kan användas från förskoleklass och uppåt (Myndigheten för skolutveckling, 2003a).

4.4.3 Projekt Charlie – Justa kompisar

Projekt Charlie är en metod som är avsedd för grundskolan och har sitt ursprung i USA, där metoden utarbetades med syfte att förhindra drogmissbruk bland unga. Det var 1977 som förslaget om förebyggande aktiviteter utarbetades och blev till ett undervisningsprogram. Huvudmålet är att förse eleven med sociala färdigheter som höjer förmågan att motstå grupptryck i fråga om användandet av droger.

Man vill att barnet ska träna:

- Att hävda sin mening
- att kunna säga nej, att avstå
- att fatta beslut
- att lösa problem
- att konstruktivt hantera negativa känslor, besvikelser
- att välja rätta vänner
- att utveckla, förstärka självkänslan, egenvärdet.

Lektionerna anpassas efter barnens ålder och materialet är indelat i olika sektioner med olika teman. Medan Projekt Charlie i synnerhet behandlar alkohol- och drogmissbruk, så utformades programmet Justa kompisar på ett senare stadium med inriktning på att lösa konflikter mellan ungdomar och att förhindra mobbning.

Justa kompisar utgår från:

- att konflikter är ett normalt inslag i mänsklig samvaro
- att de flesta konflikter inte behöver ha en vinnare eller en förlorare
- att barn och vuxna kan lära sig att hävda sin mening på ett bestämt och sakligt sätt och kan undvika våld eller att bli hunsade
- att barnens självkänsla höjs om de lär sig att skapa relationer till sina kamrater, som inte är våldsamma eller fientliga.

I det svenska undervisningsmaterialet ingår de två programmen i samma kompendium (Projekt Charlie samt ”Justa kompisar”, 1996).

4.4.4 StegVis

Stegvis är ett program för utveckling av barns sociala kompetenser (Myndigheten för skolutveckling, 2003a). Det är ju viktigt i livet att kunna knyta och behålla relationer till andra människor och detta behöver tränas likväl som man tränar t.ex. matematik. Regelbundet varje vecka diskuterar barnen under ledning av en pedagog en viss situation som visas på en plansch. Tanken är att barnen ska leva sig in i situationen som visas på bilden och sedan diskutera olika förslag på hur man kan förhålla sig vid tillfället. Empatiträning, impuls kontroll och problemlösning samt självkontroll är färdigheter som tränas och målet är att barnen ska bli bättre på att lösa sina egna konflikter. I utvärderingar har man även konstaterat att känslospråket har utvecklats och man har fått ett öppnare klassrumsklimat tack vare att barnen fått reflektera över sig själva och sin interaktion (www.skolverket.se).

Programmet är utformat för att passa barn från förskoleåldern upp till år 4 i skolan samt på fritidshem. Det är till klar fördel om så många vuxna som möjligt har insikt i programmet för att kunna skapa ett gemensamt förhållningssätt på förskolan eller skolan.

4.4.5 SET

Programmet SET, (social och emotionell träning) syftar till att träna upp elevernas sociala förmåga och emotionella intelligens. Barnen ska lära känna sina egna känslor, men även tränas att avläsa andras emotioner (www.set.st). Den informationen ska användas på bästa sätt, t.ex. till att uppmuntra någon. SET-programmet är uppbyggt så, att vissa moment tränas regelbundet 2 gånger/vecka t.o.m. skolår 6, sedan 1 gång/vecka under de senare skolåren. Momenten har stigande svårighetsgrad och barnen tränas i att hantera sina känslor. Syftet är ökad självkännedom, empati, motivation och social kompetens.

Att arbeta med social och emotionell träning i förskoleklassen och i skolan, enligt metodiken i *SET-programmet* och läromedlet *Livsviktigt*, innebär att genom övningar utveckla barnens/elevernas sociala och emotionella förmågor. Då man arbetar med social och emotionell träning (SET) så gör man vad man kan för att ge eleverna optimala möjligheter att ta tillvara de resurser de har. Dessutom skapar man ett gott klimat i klassrummet, vilket har en avgörande betydelse för elevernas välbefinnande och studieresultat.

Målsättningen med SET-undervisningen är bland annat:

- Att värdegrunden i läroplanen synliggörs
- att förebygga psykisk ohälsa
- att lägga en god grund för barns och ungdomars sociala och emotionella kompetens
- att barn och ungdomar ska fungera bättre tillsammans
- att elever och skolans personal tillsammans ska utvecklas och nå större självinsikt
- att öka motivationen för att nå egna och gemensamma mål

(Kimber, 2005, s 174).

4.4.6 Kompismassage

Massage i klassrummet förekommer i grundskolan och då främst i de lägre åldrarna och inom SET-programmet använder man sig av s.k. kompismassage. Pedagogen berättar för eleverna varför massage är bra, att det verkar lugnande och ökar koncentrationsförmågan. Man får bara massera mjuka delar och den som masserar frågar sin kompis om det är ”lagom hårt”. Den som masseras lutar sig fram med överkroppen mot bänk/bord och den som masserar står bakom. Man skall inte släppa kontakten med ryggen under massagen, utan en hand vilar hela tiden på ryggen.

Massage planeras in på schemat tillsammans med eleverna (Kimber, 2005, s 148).

4.4.7 EQ

Begreppet EQ kommer ursprungligen från USA. Förkortningen står för emotionell intelligens och definieras som förmågan att tolka och förstå sina egna känslor. Psykolog Bodil Wennberg har presenterat modellen i Sverige och beskrivit den i sin bok ”EQ i Sverige” (Wennberg, 2000). Emotionell förmåga är möjlig att träna upp. Det gör man genom att arbeta med problem- och konflikthantering, att utveckla sin självkänedom, ta ökat ansvar och tänka på hur man kommunicerar. För det finns en utvecklingsmetod som kallas EQ-trappan. Trappan har 5 steg där varje steg har ett nyckelord: självkänedom, empati, ansvar, kommunikation och konflikthantering. Metoden går att tillämpa på barn från förskoleåldern till tonåringar (www.eq.nu).

4.4.8 ICDP – vägledande samspel

ICDP (International Child Development Programmes) är ett samhällsorienterat, hälsofrämjande program vars ursprungliga syfte var att ge stöd och vägledning till föräldrar i samspelet med sina barn. Programmet har utvecklats av Rye och Hundeide, båda verksamma vid Oslo universitet. ICDP är en internationell stiftelse registrerad i Norge 1992. Rädda barnen initierade den första utbildningen i Sverige under 1999. Programmet har under åren utvecklats och anpassats för användning i förskola och skola. Man ser barn som subjekt med egen kompetens, som ger uttryck för egna avsikter, känslor och önskningar och är helt i enlighet med den syn på barn som utgör grunden för FN:s barnkonvention. Att arbeta utifrån ICDP är att i många hänseenden arbeta för att förverkliga Barnkonventionen.

Träning i ICDP-programmet är uppbyggt kring i åtta teman som innehåller teoretiska avsnitt varvat med demonstrationsfilmer. ICDP-programmet lägger stor vikt vid att framhäva barnets positiva egenskaper, dvs. läraren tränas i att aktivt söka efter resurser hos eleverna och använda dessa som bas för undervisningen. Det är det som Vygotskij kallar ”zonen för möjlig utveckling”.

Det betyder att läraren söker efter de utvecklingsmöjligheter som finns och lägger mindre vikt vid att kartlägga brister. En av lärarens viktigaste uppgifter blir då att ge positiv bekräftelse och uppmuntran för att mobilisera elevens motivation och arbetslust (Hundeide, 2001).

4.4.9 Non Violent communication

NVC eller non violent communication är en konflikthanteringsmodell skapad av den amerikanske relationsforskaren Rosenberg. Metoden går ut på att alla på skolan ska lära sig att lyssna, utan att skuldbelägga sig själva eller andra. Rosenberg är särskilt intresserad av kommunikation som underlättar fredlig samverkan och empatisk förståelse. Metoden kallas även "giraffspråket" och har giraffen som symbol. Giraffen har stort hjärta och lång hals vilket symboliserar vikten av att kommunicera känslor och behov. Halsen står för ärlighet samt förmåga till empati och överblick (www.cnvc.se). Weirsoe (2004) har beskrivit giraffspråkets möjligheter i pedagogiken.

4.4.10 Isländska modellen

Den isländska modellen är utarbetad av Abaljarnasdottir tillsammans med forskare vid Harvarduniversitetet i USA. Metoden beskrivs av Nemert (1997), och är tänkt för en hel skola men även enskilda pedagoger kan följa modellen. Syftet med metoden är att barnen ska träna och utveckla social kompetens och träna konfliktlösning.

Varje vecka förs samtal vid speciella konfliktlösningsektioner där eleverna försöker hitta den bästa lösningen på en beskriven situation. Beroende på barnens ålder kan samtalens längd variera mellan 15-40 min. Det är enklast att först vara i mindre grupper och deltagarna ska sitta i en ring så man ser allas ansikten.

I rummet bör metodens fem steg vara uppsatta:

- vad är problemet?
- hur känner sig de inblandade? Förmågan till empati tränas. Man lär sig se ur olika synvinklar.
- vad kan man göra för att lösa problemet? Eleverna ska gemensamt hitta en konstruktiv lösning.
- vilket är det bästa sättet att lösa problemet på? Hur känner sig de inblandade vid olika lösningsalternativ?
- vilka är konsekvenserna? Vad är det bästa/värsta som kan hända? Här kan deltagarna tränas att se ett steg längre, bortom det fattade beslutet.

När sedan en verklig konflikt uppstår följer man de fem stegen. Elevgrupperna övar att sätta ord på sina känslor och tränar sin empatiska förmåga med hjälp av modellen.

4.4.11 Kompissamtal

Kompissamtal är en metod som använts sedan 80-talet, den har utarbetats av pedagoger på Slottsvångsskolan i Helsingborg och finns dokumenterad och beskriven i boken *Kompissamtal* (Edling, 1997). Kompissamtal är ett regelbundet forum för konfliktlösning som börjar redan i förskolan. En gång i veckan sätter man sig i en ring och reder ut konflikter enligt ett utarbetat system. Samtalet leds av en eller två lärare.

Kompissamtalet:

- ger elever en modell för att lösa konflikter
- förebygger mobbning
- ger övning i att tala inför publik och i att använda ett tydligt kroppsspråk
- ger övning i empati
- ger övning i att lyssna och tydliggör elevernas roller i det sociala samspelet
- står för en moraluppfattning som inte lägger vikt vid skuld och straff

I kompissamtal delas inga straff ut. Istället betonas det positiva i att ta ansvar för en negativ handling och i att förstå vad den orsakat (Edling, 1997).

4.4.12 Olweus-metoden

Inom denna metod jobbar man med att skapa en trygg lärandemiljö på skolan och då måste all personal vara delaktig. De vuxna måste ge mycket klara signaler om vad som är acceptabelt beteende och skolan bör ha bestämda regler för detta. Reglerna måste vara kända av både elever och föräldrar. Följs inte reglerna blir följden någon form av sanktion, t.ex. be om ursäkt, ersätta förstörda föremål med egna pengar eller indragna privilegier. I en mobbningsituation ska en individuell åtgärdsplan upprättas tillsammans med elever och föräldrar (Eriksson, Lindberg, Flygare & Daneback, 2002).

Olweus anser det viktigt att personalen är medveten och engagerad och ser gärna att personalen får kompetensutveckling genom regelbundna pedagogiska samtalsträffar. Han anser att det inte finns några mobbnings säkra skolmiljöer och skolpersonal ständigt måste arbeta för att motverka alla tendenser till mobbning och kränkande behandling.

Olweus har utarbetat förslag till åtgärdsprogram och han betonar vikten av:

- en god skolmiljö med engagerade vuxna med kunskap om mobbningsproblem
- tydlig gränssättning mot icke-önskvärda beteenden
- sanktioner mot elever som bryter mot regelsystemet. Sanktionerna bör vara icke-fysiska och icke-fientliga
- vuxna i både hem och skola förväntas vara auktoriteter och visa var gränsen för oacceptabelt beteende går.
(Eriksson, Lindberg, Flygare & Daneback, 2002).

Olweus delar upp arbetet mot kränkande behandling i skolan på tre nivåer: skol-, klass- och individnivå. Åtgärdsprogrammet innefattar ett flertal viktiga *kärnkomponenter* som är grundläggande i arbetet.

På skolnivå

- undersökning av problemets omfattning med hjälp av frågeformulär. Problemets omfattning och art fastställs.
- studiedag om mobbning. Här kan resultatet från frågeformuläret redovisas.
- effektiva rastvaktssystem

På klassnivå

- tydliga regler mot mobbning.
- konsekventa pedagoger som kan utdela både sanktioner och beröm.
- inrättande av klassråd eller regelbundna möten.
- gemensamma positiva aktiviteter.

På individnivå

- allvarliga samtal med föräldrar till inblandade elever
- samtalsgrupper för föräldrar till mobbade resp. mobbade barn
- hjälp och stöd till föräldrar
- allvarliga samtal med mobbare och mobboffer.
(Eriksson, Lindberg, Flygare & Daneback, 2002, Olweus, 1986).

4.4.13 Gemensamt bekymmermetoden, (GBm)

En annan mobbningsforskare är Pikas. Hans metod går ut på att mobbaren skall inse att han mobbar och att den mobbade far illa. De båda, mobbaren och den utsatte, har ett gemensamt bekymmer. Målet är att eleverna ska ta ansvar för sitt eget handlande. Personal på skolan talar med mobbarna en och en samt med den mobbade. Därefter genomförs gruppsamtal med mobbarna för att göra upp en plan för hur den utsatte ska kunna hjälpas. Till sist har man samtal alla tillsammans där mobbarna ska berätta hur de ska hjälpa och stödja den utsatte (Myndigheten för skolutveckling, 2003a).

4.4.14 Farstametoden

I motsats till i föregående metod arbetar man i Farstametoden generellt inte med gruppsamtal där mobbare och den utsatte ingår. När ett mobbningsfall upptäcks vilar ansvaret för att åtgärda detta på ett behandlingsteam på skolan. Vid ett första samtal med den mobbade kartläggs mobbningen. Därefter har teamet samtal med mobbarna, var och en för sig. Vid samtalen är alltid två vuxna närvarande och här konfronteras mobbarna med vad som hänt. I samtalet lägger man stor vikt vid att mobbarna ska samarbeta för att mobbningen ska upphöra. Efter någon vecka har man ett uppföljningssamtal för att kontrollera om mobbningen verkligen har upphört. Det är först i detta skede som föräldrarna till mobbarna informeras om situationen, medan den mobbades föräldrar brukar underrättas så fort mobbningen upptäckts.

Det var Ljungström som år 1986 utarbetade denna metod som blivit mycket använd i skolan – ca två tredjedelar av skolorna i Skolverkets kvalitetsgranskning 1999 använde sig av Farstametoden i någon form (Myndigheten för skolutveckling, 2003a).

4.4.15 Kritik mot Farstametoden

I skolverkets rapport, *Arbetet mot mobbning och annan kränkande behandling* (1999) konstaterades att den mest använda metoden i arbetet mot mobbning var Farstametoden. I rapporten kritiserades en del skolor för att man inte har kontinuerlig kontakt med föräldrar kring hur arbetet mot mobbning och andra konflikter sker och en del av kritiken föll tillbaka på Farstametoden.

5 Internet som mötesplats

De flesta skolor med tonåringar har ett kafé eller liknande som mötesplats. Men vill man ha kontakt med personer man inte känner så väl eller med elever i andra klasser på skolan kan kommunikationen på Internet vara en inkörsport till verklig kommunikation (Enochsson & Olin, 2004). Blyga och tystlåtna elever kan plötsligt knyta nya kontakter med hjälp av mail eller chat och man kan upptäcka nya sidor hos sina vänner via datorn. Ibland kan det kännas lättare att skriva till varandra om svåra saker än att prata om dem och kontakter kan fördjupas genom nätkommunikation.

5.1 Vad gör barn och ungdomar på nätet?

Den allra vanligaste aktiviteten för våra barn och ungdomar på Internet är att chatta. Medierådet gör varje år undersökningar om ungas medievanor och detta rapporteras i skriften "Unga och medier". I 2005 års studie deltog 2000 barn och unga mellan 9 och 16 år. De fick frågor om sin medievardag och hur de använder och upplever olika medieinnehåll. Några huvudresultat från studien:

- 38 % har en dator på sitt eget rum
- 48 % av de unga mellan 12 och 16 år använder Internet varje dag
- 15 % använder Internet och 12 % spelar datorspel mer än 3 timmar per dag, de är så kallade högkonsumenter
- 41 % började använda Internet före 9 års ålder.

Att chatta är den vanligaste aktiviteten på nätet och även om majoriteten chattar med människor de redan känner, uppger 8 % att de träffat någon på riktigt som de lärt känna via Internet

5.1.1 BRIS-rapporten ungdom 2005

I BRIS-rapporten 2005 redovisas hur många samtal/mail som inkommit till BRIS under år 2005 - det är 19 237 samtal totalt. Mailen har ökat de senaste åren och nu sker nästan varannan kontakt genom BRIS-mailen.

Familjekonflikter, psykisk ohälsa, mobbning samt våld (självvåld) i olika former var centrala områden i barnkontakterna under år 2005. Samtalen/mailen har sammanställts i olika kategorier efter samtalsfrekvens. På fjärde plats kommer samtal angående mobbning, de utgör 13 % av alla samtal/mail.

• familjekonflikter	19 %
• kamratrelationer	15 %
• kärleksrelationer	13 %
• mobbning	13 %
• ensamhet.	9,8 %

I rapporten skriver man att genom Internet och mobiltelefoni har mobbningen fått en ny arena. Genom Internets snabba spridningsförmåga kan saker för ett barn få ohanterliga proportioner (www.bris.se).

5.1.2 Internet öppnar för anonym mobbning

Barn och ungdomar använder digitala mötesplatser både i skolan och på fritiden och det ger fantastiska möjligheter att kommunicera med varandra. Men det är inte alltid problemfritt. Enochsson och Olin beskriver i en artikel i Pedagogiska Magasinet (2004) hur många skolor har haft problem med mobbning och trakasserier via nätet. Studier visar att precis som ”verkliga” mötesplatser kan den virtuella tjäna som en arena för mobbning och trakasserier. Den digitala kommunikationen förändrar möjligheten att mobba och kränka. Den som är utsatt kan inte känna sig trygg ens i sitt eget hem. Dessutom kan mobbningen ske anonymt. På nätet används starkare språk och man vågar ta ut svängarna mer, på gott och ont. En konflikt som sköts på nätet sker ofta med hårdare ord än i verkligheten, eftersom skärmen ger en känsla av anonymitet. Men det bör poängteras att kränkningar inte verkar höra till vanligheterna, menar forskarna.

Nätet har blivit som en stor ungdomsgård utan ungdomsledare, allt finns på nätet – men det gäller att veta hur man ska hantera det. Mobbning och kränkningar är ett välkänt fenomen i skolans värld, men för de barn och ungdomar som växer upp idag så är datorer och Internet en självklarhet och därmed har företeelser som mobbning och kränkningar fått en ny arena. Hot och förtal kan spridas till oerhört många genom att man t.ex. skriver i någons Gästbok på nätet (Dunkels, Personlig kommunikation, 2006.10.18).

Lindkvist från Friends (Personlig kommunikation, 2006.10.18) beskrev svårigheterna att komma ifrån mobbare på nätet. Om man befinner sig i ett chattrum och tröttnar på vad någon säger, kan man blockera (”blocka”) den personen så att man blir oåtkomlig för kommunikation med denne. Men en mobbare har stora möjligheter att fortsätta sina kränkningar t.ex. genom att skaffa nytt alias eller låta någon budbärare fortsätta skriva. Det finns stor risk att mobbningen alltid når fram!

5.2 Aktuell debatt

5.2.1 Nätmobbning

Kränkningar är lika allvarliga oavsett om de sker på nätet eller i det verkliga livet. Olin menar att både verkliga och virtuella mötesplatser kan fungera som arenor för mobbning och trakasserier, i sin uppsats skriver han:

Det verkar som om den digitala tekniken underlättar och kanske också frammanar att mobbningen sker just på det sättet. Vissa förutsättningar som mediet skapar är att mobbningen kan ske anonymt, att man kan bli nådd och därmed utsatt – nästan överallt och att kränkningar mot en människa kan få en näst intill obegränsad publik (Olin, 2003, s 34).

Olin konstaterar att den digitala mobbningen ofta är väl sammanlänkad med ”vanlig” mobbning, dvs. den som mobbas digitalt är oftast utsatt även i andra sammanhang. I kommunikation via datorn så tillåter man sig att säga saker som man inte gör öga mot öga. Det är uppenbarligen så att bakom datorn tycker man sig kunna gå över gränser man inte skulle göra i möten i ”verkliga” livet. I Olins material framkom att de unga ofta är tillgängliga genom att befinna sig på olika ”mötesplatser” på Internet, genom att ständigt vara uppkopplad ser man när andra kopplar upp sig och de ser att man själv är där. Det innebär att man aldrig behöver vara ensam och man även kan bestämma om en annan person ska få vara närvarande eller inte. Tröttnar man på någon kan man ”klicka bort”/ ”blockera” honom/henne.

Det är naturligtvis bra ur en aspekt, men det kan också användas i ett exkluderande syfte, där uteslutningen är en kränkning för den kamrat som är blockad (Olin, 2003).

I Dagens Nyheters nätupplaga (2005.02.25) beskrivs mobbning via Internet som ett växande problem. Den nya formen av mobbning utförs ofta från skoldatorer eller datorer på bibliotek. Polis kan visserligen spåra vilken dator som använts vid kränkningarna, men inte *vem* som svarat för trakasserierna. Bris (2005) har i sina samtal med ungdomar upptäckt att kränkningar på nätet är betydligt vanligare än vad man tidigare trott.

I mars 2006 hade Dagens Nyheter en artikelserie om nätmobbning. Där uttalar sig en kriminalpolis från Stockholms ungdomsrotel:

– Nätmobbningen kommer att öka, säger han, och det är supersvårt att utreda dessa brott (DN, 2006.03.21).

Det är möjligheten att vara anonym som gör det så svårt att spåra mobbare. Än så länge är det ganska ovanligt att "online-mobbare" blir åtalade, och de flesta ungdomar som trakasserar på nätet är omedvetna om vad de faktiskt gör, anser polismannen. En socialarbetare som uttalar sig i artikeln "Hon är vidrig, hon är äcklig, en liten hora" (Svensson, G), refererar till att hon möter alltfler tonårsflickor som gör sig skyldiga till lagbrott online:

– När tjejer bråkar är ryktesspridning en viktig ingrediens, säger hon (DN, 2006.03.21).

Dagens ungdomar är inte elakare än gårdagens, men de har tillgång till en fantastiskt kraftfull teknologi som tillåter dem att överskrida gränser utan att de behöver stå för vad de gör.

– Det finns inget effektivare sätt att sprida elaka rykten än att använda Internet (DN, 2006.03.21).

I Lärarnas tidning (nr 2/2006) finns en artikel (Dzedina, A) där budskapet är att skolan och dess myndigheter måste ta ett större ansvar för att skydda eleverna mot nätets baksidor. Lärarna behöver fortbildas, anser Helena Karlén, generalsekreterare för organisationen Ecpat som arbetar mot sexuell exploatering av barn. Det är skolmyndigheternas ansvar att så sker, betonar hon. Problemet är att lärare känner motstånd mot att lära sig mer om Internet. Det är ofta så att läraren vet mindre om tekniken än eleverna. Lärare och annan personal som arbetar i skolan vet att barn surfar på nätet, men de vet inte alltid vad barnen gör där. Intervjuer med barn har visat att skolan är en mycket lämplig plats att diskutera hur man surfar på ett säkert sätt (enligt organisationen Ecpat). Alla barn vistas i skolan, och därför borde det vara lärarnas uppgift att ge information om detta problem.

5.2.2 Skolans ansvar

Datorn och kommunikation över Internet har kommit för att stanna, vare sig vi vill det eller ej. Skolverket har gjort en undersökning, beskriven i Skolverkets rapport nr 208 (2001), som visade att 8 elever i grundskolan delade på en dator och 77 % av undervisningsdatorerna hade Internetuppkoppling. De flesta grundskolor (89 %) var uppkopplade till Internet år 2001.

Många vuxna tycker att chattandet ställer till problem för att det tar tid från andra aktiviteter menar Dunkels (2005). Man kan t.ex. chatta i en datasal även när undervisning pågår utan att väcka uppmärksamhet. Vuxna kanske oroar sig för att de unga chattar om meningslösa eller farliga saker, men chattandet är en social aktivitet som verkar passa ungdomar alldeles utmärkt, menar Dunkels.

Hon anser att man kan jämföra det med hur vi vuxna brukar prata på kafferasten. Även där kan det säkert förekomma samtalsämnen som verkar meningslösa eller skrämmande för en utomstående.

Hur förhåller sig då skolan till de digitala mötesplatserna och hur de används? Har skolan något ansvar för vad som händer där och vad elever gör mot varandra på nätet? Är det skillnad om skolans eller hemmets datorer används för att kränka någon? Enochsson och Olin (2004) beskriver två olika sätt att handskas med problemet i Pedagogiska Magasinet (2004, nr 03). En del skolor förbjuder vissa användningsområden för datorerna, andra blockerar tillgången helt. Enochsson och Olin menar att dessa förbud snarare kan leda till att eleverna försöker ta sig förbi restriktionerna och provar att använda datorerna i smyg. Då försvåras också möjligheten till diskussioner i ämnet etik på nätet. På andra skolor tillåter och uppmuntrar pedagogerna digital kommunikation för att eleverna ska utveckla sitt skrivande. De lärare som diskuterat Internetanvändning med sina elever upplever att problemen med kränkningar inte är så stora, menar forskarna.

5.2.3 Säkerhetspolicy och etik på nätet

Många chattidor övervakas, så att den som skriver fula ord, rasistiska uttalanden och liknande kan bli avstängd från chatten. Det vanligaste är att vissa definierade ord är förbjudna och kan ge varningar innan en ev. avstängning. På t.ex. LunarStorm kan man få upp till tre varningar innan man blir utkastad från sidan, men vid grova förseelser kan man bli avstängd med omedelbar verkan. Detta förklarade Blom som är säkerhetsansvarig på LunarStorm (2006.10.18).

Det är viktigt att alla som använder Internet sätter gränser och säger ifrån om någon blir utsatt för kränkningar. Jonny Lindqvist från föreningen Friends har ett råd till unga och det är:

... att inte säga något på nätet som man inte skulle kunna säga i verkligheten
(Personlig kommunikation, 2006.10.18).

LunarStorm är den äldsta och mest populära sajten, 80 % av Sveriges unga använder regelbundet LunarStorm. På sidan kan man hitta information till föräldrar och lärare där man poängterar, att Internet inte är någon barnvakt och att man inte kan blunda för de risker som barn och ungdomar utsätts för i skolan, på sta'n eller på LunarStorm. Under goda råd kan man läsa att det behövs ännu fler "föräldrar på Lunar". Det finns tydliga regler och villkor för hur man skall uppföra sig på LunarStorm och det poängteras att de bör följas för att alla ska trivas så bra som möjligt.

Under Allmänna regler står bl.a. följande:

Du måste följa Svensk lag när du använder LunarStorm...Du får inte använda LunarStorm för olagliga aktiviteter eller distribution av material som är olagligt eller som kan upplevas som stötande, t. ex. hets mot folkgrupp, trakasserier eller för distribution av upphovsrättsskyddat material. Då kan ditt lunarkonto raderas, och om det är illa nog kan du t.om. bli polisanmäld (www.lunarstorm.se).

Lunarstorm har en säkerhetspolicy där man kontinuerligt utvecklar säkerhetsarbetet. På Lunarstorm ska det finnas råd och tips hur man kan agera om man blir trakasserad. Kundtjänst ska kontinuerligt ta hand om och åtgärda anmälningar som står i strid med tillämpliga lagar och/eller LunarStorms nätetiska bestämmelser.

För ageranden som står i strid med de interna nätetiska bestämmelserna kan LunarStorm Sverige AB utdela varning eller radera både material och användare. Varje vecka skall säkerhetspersonal granska sajten i syfte att lokalisera och vidta åtgärder i fråga om icke önskvärda aktiviteter och material (www.lunarworks.se).

5.2.4 Råd om du blivit kränkt på nätet

Vad kan man göra om man känt sig kränkt på nätet? Om man blivit utsatt för förtal, olaga hot, hets mot folkgrupp, hot mot tjänsteman eller brott mot tystnadsplikten, bör man göra en polis-anmälan till närmaste polismyndighet.

I första hand ska man kontakta det företag som ansvarar för webbplatsen, de flesta webbplatser har egna regler som användarna skall följa. Om man vill anmäla en kränkning på Internet och det inte finns någon kontaktinformation på webbplatsen, måste man veta vilken Internet-leverantör eller vilket webbhotell man skall skicka anmälan till. Om man inte når framgång med någon av metoderna så kan man vända sig till Datainspektionen (www.datainspektionen.se).

6 Metod

Genom litteraturstudier beskriver vi såväl mobbningsproblematiken som ungas Internetvanor. Vårt fokus är hur barns Internetvanor ser ut och hur de upplever sina kontakter på nätet och vi har fördjupat oss i fenomenet genom att samla data i enkätform. Tidigare undersökningar är webbaserade och vänder sig endast till de barn som använder nätet som mötesplats. Vi vill i vår undersökning belysa hur det ser ut bland *alla* elever i en ”vanlig klass” i grundskolans år 4-6. Vi har genomfört enkäten vid två grundskolor, informanterna går i grundskolans år 4-6.

6.1 Val av metod

Efter visst funderande och diskuterande bestämde vi oss för enkät som metod i vår undersökning. Fördelen med en enkät är att man slipper intervjueffekten (omedveten styrning) och att materialet är relativt lätt att bearbeta statistiskt. Med enkäten kan man samla *alla* elever och därigenom får man ett större undersökningsmaterial. Med ett större antal informanter når man dessutom en större generaliserbarhet (Stukát, 2005).

Vår frågeställning är av den karaktären att en kvantitativ undersökningsmetod kan anses vara lämplig.

6.1.1 Utveckling av enkät

Vi har utvecklat frågorna i enkäten utifrån vårt syfte och vår frågeställning. Före genomförandet av den större enkätundersökningen gjorde vi en mindre pilotundersökning som föranledde vissa förändringar i frågeutformningen. Den slutgiltiga enkäten innehöll 14 frågor, av dem hade nio fastställda svarsalternativ medan fem av frågorna inkluderade öppna alternativ, där respondenten gavs möjlighet att ange egna svarsalternativ.

6.1.2 Genomförande

Vid valet av skolor för genomförandet av vår enkätstudie så var det framförallt praktiska aspekter, tillgänglighet, som avgjorde vid vilka två skolor som vi genomförde vår undersökning. Innan påbörjandet av enkätundersökningen informerades rektor och berörda lärare muntligt om vår undersökning. Föräldrar till deltagande elever informerades genom ett missivbrev hem. Vi har personligen varit närvarande i de klasser där enkäten genomförts och det har gett oss möjlighet att förklara begreppet kränkning och vad det står för. Vid insamlandet fick eleverna lägga enkäten i en därtill avsedd låda, för att på så sätt öka anonymiteten.

6.1.3 Undersökningsgrupp

Vår undersökningsgrupp består av elever i grundskolans år 4-6 och eleverna går på två mindre landsortsskolor. Båda skolorna är kommunala grundskolor som ligger i mindre orter med landsbygd i närområdet. Från upptagningsområdena kommer det barn från såväl villabebyggelse, hyreshus som ren landsbygd.

Respondenterna är 135 till antalet fördelat på 45 elever i år 4, 47 elever i år 5 och 43 elever i år 6. I undersökningen deltog 70 flickor och 65 pojkar. Vi hade ett externt bortfall på tre elever i vår undersökning. De var vid enkättillfället frånvarande på grund av sjukdom.

6.1.4 Bearbetning av data

Efter insamlandet av enkäten har vi sammanställt de olika frågorna utifrån ålder och kön. Våra data har vi bearbetat statistiskt för att kunna utläsa resultat som vi sedan har analyserat och jämfört med litteratur och tidigare studier.

6.1.5 Reliabilitet och validitet

Mäter våra enkätresultat det vi ville mäta, nämligen barnens Internetvanor och eventuella kränkningar via chat? Vi anser att de frågor vi har ställt svarar mot vårt syfte och vår frågeställning, nämligen hur barnens Internetvanor ser ut och hur stor förekomsten är av kränkande behandling.

Naturligtvis vet vi inte hur ärliga barnen har varit när de besvarat våra enkätfrågor. Vill de berätta för oss om kränkningar de varit delaktiga i eller utsatta för? Har någon varit med om så obehagliga händelser på nätet att han/hon inte vill delge oss upplevelserna? Har barnen uppfattat våra frågor så som det var tänkt? Detta är frågor som vi inte kan besvara och har säkerligen påverkat svaren vi fått.

Ytterligare felkällor är att barnen helt enkelt kryssat i ”fel” ruta. I ett fall har ett barn angett att trakasserier fortsatt i skolan, fastän hon i föregående fråga svarat, att hon inte varit med om några kränkningar på nätet. En styrka i vår undersökning anser vi vara det relativt stora antal informanter som deltagit. En svaghet kan vara att barnen bor i samma typ av område (mindre ort med omkringliggande landsbygd) och därför inte ger någon möjlighet att jämföra områden med varandra.

Vi är medvetna om att en del frågor i vår enkät kan tolkas på olika sätt. Ett exempel på detta är frågan om vilka chatsidor barnen besöker. Där har några barn angett att de chattar på sidor som inte har någon chattfunktion. Om barnen missuppfattat frågan eller om de inte riktigt vet vad chat är – det kan vi inte veta.

Om barnen är helt ärliga i sina svar avseende kränkningar, är också en osäkerhetsfaktor. Vill barnen berätta för oss om de kränkt någon eller själva blivit kränkta på Internet eller vill de hålla det hemligt? Vi har gjort vårt bästa för att barnen ska känna att anonymitet råder bl.a. genom att barnen fick lägga sina enkäter i en låda i stället för att lämna fram dem till oss. I vår undersökning finns ett visst internbortfall då vissa frågor i några fall förblir obesvarade.

6.1.6 Generaliserbarhet

Kan resultatet i vår undersökning föras över på en större grupp än själva undersökningsgruppen? Vi anser att resultatet borde gälla i hög grad för elever i åldrarna 10-12 år boende på landsbygden eller i mindre orter.

6.1.7 Etiska principer

Innan vi bestämde oss för vilken metod vi skulle använda i vår undersökning, hade vi ingående diskussioner om detta. Att vi till sist valde kvantitativa data beror till största delen på att vi med den metoden kunde få svar från *alla* elever i adekvat åldersgrupp inom vårt undersökningsområde. Vi ansåg också att vi med en kvalitativ metod skulle kunna hamna i en terapituation angående mobbning eller kränkningar, vilket vi ville undvika.

Om vi ändå skulle hamna i en sådan situation hade vi beredskap för att kunna gå vidare till med problemen till antimobbingteamet på skolan. Vi har också gjort vårt bästa för att uppfylla de fyra etiska huvudkraven formulerade av Vetenskapsrådet (2002).

Informationskravet

Eleverna och deras vårdnadshavare informerades om vår undersökning i ett missivbrev (Bilaga 1) som följde med veckobrevet hem. I brevet informerades vi om undersökningen och vad den skulle användas till samt att deltagandet var frivilligt.

Samtyckeskravet

Alla elever som var närvarande i skolan den dagen valde att delta i enkätundersökningen och inga föräldrar hade något att erinra mot att barnen deltog i denna.

Konfidentialitetskravet

Vi förklarade för eleverna att uppgifterna behandlas konfidentiellt. För att ytterligare understryka anonymiteten fick eleverna lägga sina enkätsvar i en låda i stället för att lämna dem direkt till oss.

Nyttjandekravet

Innebär att uppgifterna vi samlat in i vår undersökning inte får användas till annat ändamål än vår uppsats.

7 Resultatredovisning

Vår undersökningsgrupp bestod från början av 138 informanter. Tre elever var frånvarande vid enkättillfället, vilket betyder att vi fick 135 enkätsvar, fördelade på 70 flickor och 65 pojkar. Vår första enkätfråga gäller hur ofta barnen är ute på Internet. I gruppen finns 7 flickor och 7 pojkar som anger att de aldrig använder Internet. Vi har då inte räknat med dessa barn på frågorna som belyser Internetanvändning och då består alltså vår undersökningsgrupp av 63 flickor och 58 pojkar, dvs. av 121 barn. I vår sista enkätfråga frågade vi om vem som in-formerat barnen i Internetkunskap. Här har hela gruppens svar tagits med, alltså även från barn utan direkta Internetvanor.

Ibland delar vi upp undersökningsgruppen efter ålder, ibland efter kön och i vissa fall är det hela gruppens svar som redovisas. Vid vissa frågor är det relativt stora könsskillnader och då väljer vi att dela upp redovisningen även efter kön. Det framgår vilka/vilken grupp som avses. Vi redovisar resultatet efter våra frågeställningar och samtliga resultat finns i bilaga 3.

7.1 Barns Internetvanor

Vi har i vår undersökning kommit fram till att de flesta barn använder Internet och det är endast 10 % som anger att de *aldrig* är ute på nätet. Det betyder att i vår undersökningsgrupp på 135 barn är det endast 14 barn som aldrig använder Internet.

7.1.1 Hur ofta är de ute på nätet?

Nästan hälften, 48 %, av de 121 barnen i undersökningen använder Internet 2-6 dagar i veckan, medan det är 19 % som använder sig av nätet varje dag.

Pojkarna är större nätanvändare än flickorna. Bland pojkarna är det 22 % som är ute på Internet varje dag, medan motsvarande siffra för flickorna är 16 %.

7.1.2 Hur länge är de ute på nätet?

På frågan om hur länge barnen är på nätet vid varje tillfälle svarar 43 %, att de är ute mindre än en timme varje gång, medan 45 % uppskattar tiden till mellan en och två timmar.

Flickorna är generellt ute kortare tid på Internet än pojkarna, 52 % av flickorna är ute mindre än en timme vid varje tillfälle, medan siffran för pojkarna är 33 %.

”Högkonsumenterna” av Internet är ute 3 timmar eller mer på nätet, varje gång. Av våra 121 barn är det 13 % av pojkarna och 3 % av flickorna som tillhör högkonsumentgruppen.

På frågan om hur länge barnen är på nätet, har något barn kryssat i flera svarsalternativ. Detta är beroende på, att det ser olika ut om de bor hos mamma eller pappa – tillgång, regler och förhållningssätt till Internet beror på vem de vistas hos:

– Varje dag när jag är hos mamma och aldrig när jag är hos pappa, (flicka, år 6).

7.1.3 Vad gör barnen på Internet?

I vår enkät frågade vi vad barnen gör *oftast* på nätet och på denna fråga kunde man ange flera svarsalternativ. Vi fick svaret att de två viktigaste aktiviteterna på Internet är att chatta med kompisar och att spela online-spel.

Det är 64 % som anger chatt som en ofta förekommande aktivitet.

Om vi tittar på chat och kön så är det en tydlig skillnad mellan pojkar och flickor. Hela 78 % av flickorna uppger att de ofta chattar på nätet, medan det är 48 % av pojkarna som ägnar sig åt detta.

Tabell 1. Vanliga aktiviteter på Internet i %. Det var möjligt att ange flera aktiviteter.

Aktivitet	Flickor	Pojkar	Totalt
1. Chattar med kompisar	78 %	48 %	64 %
2. Spelar spel	51 %	59 %	55 %
3. Söker efter fakta	11 %	9 %	10 %
4. Kollar hästar till salu	5 %	0 %	2 %
5. Surfar	3 %	0 %	2 %
6. Kollar mailen	2 %	0 %	1 %
7. Lyssnar på musik	0 %	2 %	1 %
8. Söker efter bilder	0 %	2 %	1 %
9. Kollar träningstider	0 %	2 %	1 %
10. Kollar sportsidor	0 %	2 %	1 %

I vår undersökning visar det sig att drygt hälften av barnen använder nätet för onlinespel och resultatet visar, att både flickor och pojkar spelar spel i relativt lika utsträckning, 51 % av flickorna respektive 59 % av pojkarna använder nätet för online-spel. I vår enkät finns de tre första alternativen angivna: chatta, spela spel och söka fakta, men barnen hade möjligheten att själv skriva i andra aktiviteter. På så sätt fick vi flera alternativ, (alternativen 4-10), som har enstaka användare i undersökningen. Vi är dock medvetna om att många barn inte brytt sig om att skriva till några egna aktiviteter och därför tror vi att många barn säkerligen deltar i fler aktiviteter på Internet än vad siffrorna visar. Generellt är det så, att flickorna har varit flitigast med att skriva dit egna alternativ, vilket påverkar resultatet.

Bland flickorna är det 5 % som brukar söka efter hästar till salu på Internet.

– Kollar på tillsalu hästar, (flicka, år 5).

En pojke skriver att han lyssnade på musik på nätet medan en annan anger att han är ute på sportsidor och någon kollar sina träningstider på nätet. En informant, pojke år 6, säger sig söka efter bilder på nätet medan en annan använder nätet för att planera kommande inköp:

– Oftast kollar jag på vad jag ska köpa till sommarstugan = en fyrhjuling (pojke, år 4).

7.1.4 Vilka sidor på Internet besöker barnen?

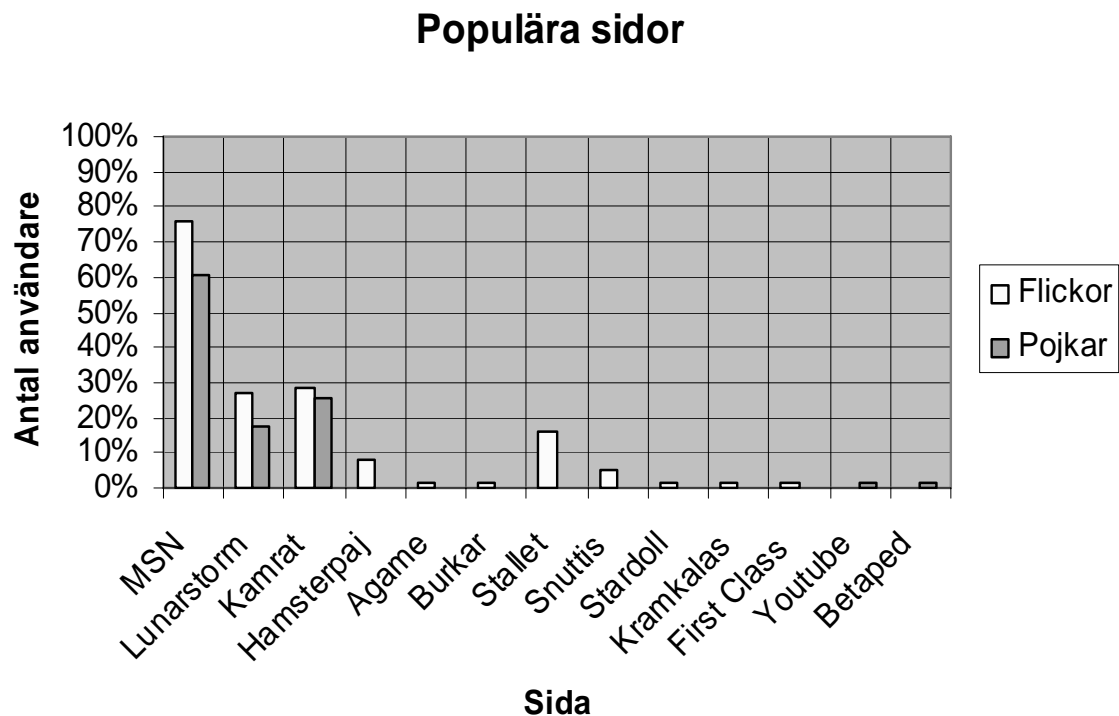
På frågan om vilka chattsidor barnen använder sig av, så räknar de upp 13 olika sidor. Eftersom två av de angivna sidorna inte har någon chattfunktion, har vi tagit bort dem i vår redovisning. Den sida som är absolut vanligast att chatta på är MSN, som 69 % av barnen använder sig av. Sedan följer Kamrat med 27 % och LunarStorm med 22 % användare i vår informantgrupp. MSN har hög besöksfrekvens bland flickorna i undersökningen, 76 % av flickorna är ute på sidan, medan det är 60 % av pojkarna som besöker sidan.

Barnen kunde kryssa i flera chattsidor som de använder sig av, samt också skriva dit egna alternativ. Vår enkätundersökning var av sådan karaktär att undersökningen av vilka sidor som är populärast kan innehålla en viss felmarginal.

På fråga 5 i enkäten fanns det fyra färdiga alternativ på chattsidor och så ett alternativ där man själv kunde fylla i annan/andra sidor som man besökte. Här kan det vara så att vissa elever inte valde att själva ange egna sidor medan andra delade med sig frikostigt. Även här var det så att det var fler flickor som fyllt i egna alternativ.

Vi fick en rad sidor med enstaka användare t.ex. Stardoll, Snuttis, Kramkalas och Hamsterpaj. Här är det bara flickor som användare. Samma sak gäller för Stallet som 16 % av flickorna brukar besöka.

Bland pojkarna nämns sidor som: Youtube, där man kan se film och spelsidorna World of Warcraft, betaped, och agame. Sidorna har enstaka besökare av pojkar, som mest spelar spel då de besöker Internet, (se figur 1).

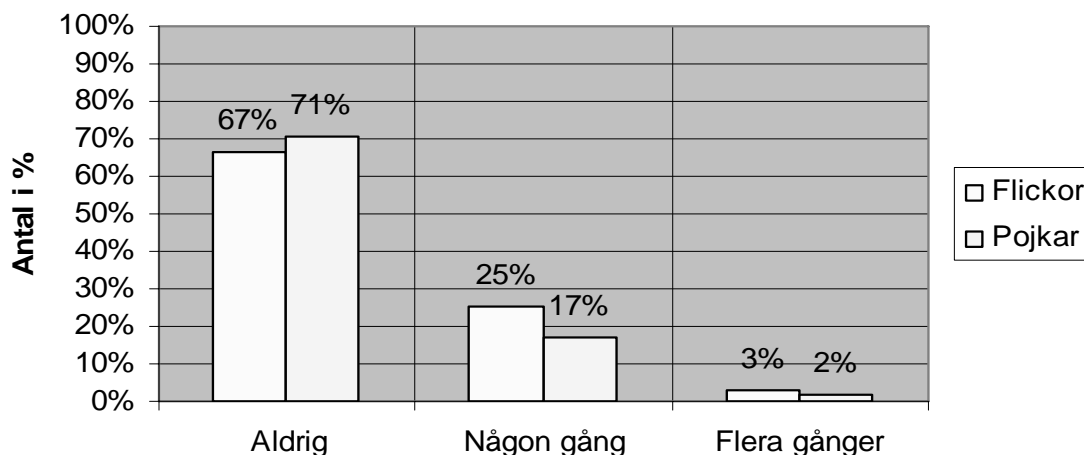
Figur 1. Populära sidor på Internet och antal användare i %, uppdelat på kön.

Samtliga nämnda sidor domineras av flickor, utom Youtube och Betaped som endast besöktes av pojkar, i vår undersökning.

7.1.5 Hur stor är förekomsten av kränkande behandling och hur ser den ut?

Vår undersökning visar att det är 69 % av barnen som anger, att de aldrig har blivit kränkta på nätet, medan 21 % uppger att de har upplevt detta någon gång. Tre barn, 2 % i vår undersökning, säger att de blivit kränkta flera gånger. Det betyder att 23 % av barnen i vår enkätundersökning känt sig kränkta via Internet någon eller några gånger, (se figur 2). Resterande 8 % har inte besvarat vår fråga och tillhör därmed internbortfallet.

Kränkningar på Internet

Figur 2. Antal barn i % som anser sig kränkta via Internet

Det är 85 % av barnen som uppger att de aldrig själva kränkt någon på nätet, men för 10 % av eleverna har detta förekommit någon gång. Att ett barn kränkt någon annan flera gånger har inte förekommit alls, enligt svaren. Det är 5 % av barnen som inte besvarat frågan, de hör till internbortfallet

När vi frågade vilken typ av kränkning barnen varit utsatta för, så var det 18 % som varit med om skvaller och/eller förtal, medan 4 % upplevt hot via Internet.

Några citat från vår undersökning:

- Den har skrivit fula ord till mig, (flicka, år 4)
- Nån har sagt ”ojusta ord”, (flicka, år 5)
- Fula ord jag mått dåligt av, (flicka, år 6)
- Hon kallade mig för saker, (flicka, år 6)
- Fula ord, (pojke, år 6)
- Snackar skit om mig, (flicka, år 5.)

Endast en procent av barnen har varit utsatta för tråkigheter med bilder på nätet. Av dem som blivit utsatta för kränkningar så uppger 12 % av barnen att kränkningarna utförts av någon man inte känner, medan 10 % uppger att de kränkts av någon som de känner väl.

Man kan se en tydlig tendens i vår undersökning och det är att ett större antal flickor än pojkar har upplevt kränkningar via Internet. Av flickorna är det 28 % och bland pojkarna 19 % som blivit kränkta via Internet.

Friends undersökning (januari - mars 2006) visar på en liknande tendens, även där är flickorna överrepresenterade bland dem som blivit utsatta för e-mobbning.

Kan det vara så att flickor är mer verbala och i större utsträckning ger sig ut på chatten för att vädra tankar och åsikter, medan många pojkar använder tiden vid datorn till att spela online?

Enligt vår undersökning var det mer vanligt att vara utsatt för förtal eller skvaller än att själv utsätta andra för detta. Det var 10 % av barnen som *utsatt andra* för förtal, skvaller eller hot medan 28 % anger att de *blivit utsatta* för kränkningar. Bakom siffrorna kan det naturligtvis dölja sig att man inte vill tillstå eller inte inser att man kränkt någon, men det kan också vara så, att några kränker flera aktörer. En tänkbar förklaring till detta är, att det kan vara lättare att känna att man själv blivit kränkt, än att förstå att man själv utsatt någon annan för kränkning. Att själv kränka någon med bilder förekom inte alls enligt vår enkät.

I anslutning till frågorna angående kränkningarna hade vi en fråga där vi undrade om kränkningarna från nätet fortsatt i skolan. Vi ville alltså veta om trakasserier som skett via Internet hade fortsatt som bråk eller kränkningar under skoltid. Där var det 6 % av barnen som tyckte att så var fallet. I de flesta fall har barnen tyckt att obehagen *inte* har fortsatt i skolan.

7.1.6 Internetkunskap

Förutom de frågor vi hade i vår frågeställning, har vi kommit fram till ytterligare intressanta resultat i vår undersökning. Vi frågade barnen i vår enkät om de använde sina egna namn när de chattade och där är svaren väldigt olika. Det var 19 % som alltid använde sitt "alias" medan 24 % alltid använde sitt rätta namn, resterande varierade mellan båda metoderna.

På denna fråga liksom på nästan alla våra enkätfrågor har vi ett internbortfall. Det rör sig om elever som av någon anledning inte har svarat på vår fråga och därför uppgår sällan den totala % - satsen i svaren till 100 %. Vår sista fråga handlar om huruvida barnen fått någon undervisning i "Internetkunskap" och i så fall av vem, på denna fråga är det möjligt att ange flera svarsalternativ. Mer än hälften av barnen, 57 %, har fått informationen från sina föräldrar, medan 16 % anger, att de inte fått någon upplysning alls i ämnet.

Angående skolpersonal så har 30 % i vår undersökningsgrupp angett att de fått sin Internetkunskap av dem och 22 % uppgav kompisar som främsta informatörer. Flickorna verkar allmänt ha fått mer information i ämnet.

Tabell 2. Av vem har eleven fått undervisning i Internetkunskap? Fler alternativ var möjliga

Informatör	Flickor	Pojkar	Totalt
Föräldrar	64 %	49 %	57 %
Skolpersonal	40 %	20 %	30 %
Kompisar	29 %	14 %	22 %
Syskon	14 %	14 %	14 %
Släktingar	1 %	2 %	2 %
Olika	0 %	1 %	2 %
Ingen alls	7 %	25 %	16 %

Ett citat från vår enkät:

– Vet själv hur man beter sig, (flicka, år 5).

Som undersökningsgrupp på denna fråga har vi haft *alla* barn som svarat på enkäten, dvs. även de barn som anger att de inte är ute på Internet alls. Det gick att kryssa för flera svar på frågan, både färdiga och egna alternativ (se bilagor).

8 Diskussion

Med Olweus mobbningsforskning i ryggen har vi vidgat våra vyer genom att också titta på Blidings undersökningar om barns relationsarbete. Vi har sedan gått vidare för att undersöka hur ofta barn i åldern 10-12 år är ute på Internet, vilka sidor de besöker och om de upplevt kränkande behandling där.

I vårt arbete har vi en hel del referenser från Internet, tidningar och personlig kommunikation. I mobbningsproblematiken lutar vi oss mot vetenskap och beprövad erfarenhet men inom vårt undersökningsområde finns ännu inte mycket att tillgå inom den vetenskapliga litteraturen. Detta visar på ämnets aktualitet och därför har vi funnit det nödvändigt att söka informationen där den finns, dvs. till stor del på nätet och i media.

8.1 Hur ser barns Internetvanor ut?

8.1.1 Hur ofta är de ute på nätet och vilka sidor besöker de?

I dagarna (nov. 2006) har Medierådets nya rapport, Ungar och Medier 2006, kommit ut. Medierådet arbetar med frågor som mediepåverkan och ungas medieanvändning och är en kommitté inom Regeringskansliet. Syftet med rådets arbete är att informera om medier och minska riskerna för skadlig påverkan. Om vi jämför siffrorna för dataspelande i Medierådets undersökning så är det 48 % av pojkarna som spelar spel på datorn medan motsvarande siffra för flickor är 12 %. I vår enkät fick vi svaret att 51 % av flickorna och 59 % av pojkarna spelar spel på Internet. Det är en oerhört stor skillnad i siffror mellan Medierådets och vår undersökning, just när det gäller flickor. Orsaken till den stora skillnaden kan delvis bero på att Medierådets rapport avser spelande av dataspel överhuvudtaget, medan det i vår undersökning enbart handlar om spel på Internet.

8.1.2 Hur stor är förekomsten av kränkande behandling och hur ser den ut?

Uteslutning av barn från gemenskap med andra och att barn mobbas eller behandlas kränkande har lyfts fram och diskuterats som centrala problem i skolan under senare år.

Bliding (2004) har studerat barns arbete med relationer i skolmiljön, det pågår ständigt och utgör väsentliga delar av skolvardagen. Det arbetet utfördes på olika sätt och med hjälp av olika medel. I arbetet med relationer var det vanligt att barnen benämnde varandra som kompisar eller bästisar. Detta innebar att de också blev utsatta för och själva medverkade i såväl inneslutande som uteslutande handlingar. Uteslutande handlingar kan också användas för att skapa samhörighet och gemenskap. I barnens relationsarbete kunde handlingar för att innesluta någon/några samtidigt innebära att andra uteslöts.

På Internet sker det genom att man väljer bort och utesluter kamrater från gemenskap. Exempel på sådana handlingar har vi sett när vi tittat på chattsidor på Internet och funnit möjligheter till att utesluta personer man inte vill chatta med. Å ena sidan är det naturligtvis av stort värde att kunna säga ifrån, "blocka" personer, man inte vill ha kontakt med på nätet, men åtgärden kan även användas i uteslutande syfte. Om alla i kamratgänget bestämmer sig för att utesluta t.ex. en klasskamrat är metoden tyvärr mycket verkningsfull.

I vår undersökning har vi inga frågor om uteslutning på nätet – vi frågade ju enbart om barnen känt sig kränkta via Internet eller själva kränkt någon

Om vi jämför våra resultat med en undersökning som gjordes i januari-mars 2006 av Stiftelsen Friends, så har 63 % av barnen 10-12 år i Friends undersökning, blivit utsatta för e-mobbing (www.friends.se) medan siffran i vår granskning är 23 %. Detta tror vi beror dels på de olika respondentgruppernas sammansättning och dels på karaktären på det område vi undersökt. Respondenterna i Friends undersökning var drygt 10 000 personer som besökt deras webbplats den aktuella tiden. I Friends undersökning ingår, av förklarliga skäl, endast barn som är ute på Internet, medan det i vår undersökning finns barn som mycket sällan är ute på Internet. Hos oss var det 26 % av barnen som använde nätet 1 dag/vecka eller mindre. Det är en faktor som tydligt utgör en skillnad i informantgrupperna, ju mer frekvent Internetanvändare desto större risk att möta kränkningar.

Citat från Friends undersökning:

– Jag blev ovän med den populäraste i klassen... så hon fick med sig hela klassen så mobbade alla mig på msn, lunar, e-mail m.m.
(www.friends.se, flicka mellanstadiet).

I vår undersökning svarade 2 % av Internetanvändarna att de *ofta* varit med om kränkningar medan siffran för Friends-undersökningen är 11 % i samma åldersgrupp.

8.1.3 Internet och etik

Internet är inte särskilt annorlunda mot det ”vanliga” livet – man måste förhålla sig till människor på nätet som om vi hälsar på hemma hos dem. Det är en åsikt som Lindqvist från stiftelsen Friends gav uttryck för (Personlig kommunikation, 2006.10.18).

Som lärare är det bra att fråga vad eleverna gör ute på nätet, diskutera med eleverna och gärna sitta med framför datorn.

Det är viktigt att personal i skolan och föräldrar förstår att de digitala mötesplatserna har stor betydelse för många barn och att Internet rymmer många positiva sidor. Förbud som grundas mer på rädsla än kunskap leder bara till att elever kringgår restriktionerna. I stället måste alla vuxna lära sig mer om nätet och vad som sker där. Som skolpersonal och förälder bör man kolla upp olika chatsidor och vilken säkerhetspolicy de har. Andra råd till vuxna är att placera datorerna på ett sådant sätt att de inte står i någon undanskymd vrå, samt att varje barn får ett personligt inloggningsnamn och lösenord. Denna åtgärd gör att kränkningar på Internet blir möjliga att spåra.

Vår enkät visade att skolan kunde ta ett större ansvar för undervisning i Internetkunskap. Att 16 % av barnen säger att de aldrig fått någon handledning alls i ämnet, visar att det finns en hel del att göra inom detta område. Detta har föräldrar och skolpersonal ett gemensamt ansvar för.

Vi bör ta diskussionen både i skolmiljön och i hemmet och medierådet ger tips på utgångspunkter för gemensamma diskussioner.

- Vilken typ av webbplatser och aktiviteter är/är inte accepterade att besöka eller delta i
- hur förhåller man sig till information och kontakter på nätet
- hur länge och vid vilka tider på dygnet får man använda Internet
- hur uppträder man mot andra, t.ex. vid chatt och i e-post
- hur behandlar man personlig information? Ex. namn, adress, lösenord, bilder och webbkamera
(www.mediaradet.se).

Samhällsutvecklingen går rasande fort, så det gäller att vi som föräldrar och pedagoger tar oss tid och visar intresse för barns vardag. Vad gör de vid datorn?

Under vårt arbete har vi själva bekantat oss lite med LunarStorm, genom att skaffa ett användarnamn och gå ut på sidan. Detta kändes inte bra, det var som att smyga på ungdomarna på ungdomsgården. Då var det var bättre att få sitta bredvid och tillsammans med ett barn, men då får man naturligtvis en friserad version. Samtidigt ges tillfälle till att samtala om hur barnen använder Internet, hur samtalstonen är och vilka de kommunicerar med.

De ansvariga på LunarStorm välkomnar fler vuxna på sidan men hittills så har vi inte mött några barn eller unga som efterlyser att vi vuxna deltar där. Kanske är det så, att vi bör ta diskussioner i klassrum, vid köksbord och vid datorn i ett mänskligt möte. Det får inte vara så att de unga lämnas ensamma utan etiska regler och förhållningssätt, för enligt det vi har erfart i vår studie, så finns det en risk att orden blir hårdare och ansvaret mindre när man förmedlar något sittande bakom datorn och inte öga mot öga.

8.1.4 Skolans roll

Mot bakgrund till vad som står i skolans styrdokument (Lpfö 98, Lpo 94, 2006:67) samt den utveckling samhället genomgår, så är ansvaret på dem som arbetar i skolan stort. Kan då skolan och de som arbetar där leva upp till dessa krav? Det är allas ansvar att diskussioner om värdegrunden förs på skolorna, i arbetslag, i klasser och med föräldrar. Det är också allas ansvar att aktivt motverka kränkande behandling och mobbning.

I Boken ”*Mobbad? Det har vi inte märkt!*”, (Larsson, 2004), får vi ta del av den sanna berättelsen om hur Johan i många år blev utsatt för utfrysning, sarkasmer, hotelser och trakasserier. Detta fick allvarliga konsekvenser för Johan. Följden blev att han fick mycket svårt att känna tillit till människor i sin omgivning och fick problem med sina relationer till andra.

Hur kunde detta ske i dagens skola? Varför såg ingen det som skedde? Varför gjordes inget? Vad kan vi lära oss av det som skett? Johan är inte ensam och just därför är hans berättelse så viktig för att lära oss vuxna att se och förstå, för att kunna agera kraftfullt mot kränkande behandling. Nu när alla skolor skall ha en Likabehandlingsplan (Barn- och elevskyddslagen, 2006:67) så kan ingen som arbetar inom skolan gömma sig bakom att man inte vet vad man skall göra. Därför har vi i vår uppsats presenterat olika arbetsmodeller för arbetet mot kränkande behandling på såväl förebyggande som åtgärdande nivå.

I all den litteratur vi har läst går det som en röd tråd att vuxnas förhållningssätt och engagemang är av yttersta vikt för hur den psykosociala miljön på en skola är. Att vuxna kraftfullt och enat visa att kränkningar och mobbning är något som inte accepteras och att *alla yrkeskategorier* inom skolans arbetsfält ställer sig bakom detta. Det är grunden till en skola som främjar ett gott psykosocialt klimat. Angeläget är även att vi regelbundet arbetar med värdegrundsfrågor och att barnen tränar social kompetens.

8.2 Slutord

Att Internet är en stor och viktig arena för unga där om råder inget tvivel och att Internet öppnar för många möjligheter såväl som risker är också ett faktum. Omvärlden förändras alltid så att varje generation kan sägas växa upp i en annan värld än den föregående gjorde. En skillnad idag är att många vuxna inte har tillgång till eller deltar i nätets värld samt att många vuxna också känner stor osäkerhet inför den nya tekniken. Detta främjar inte en öppen och nyfiken attityd. När man väl tagit sig över de hinder tekniken sätter upp är det enkelt att med nätets hjälp uttrycka sig på en arena, som är större än någonsin tidigare i mänsklighetens historia. När nu medierna ser annorlunda ut medför det, att just genomslagskraften gör att vi måste lyfta fram vikten av ett kritiskt förhållningssätt dels till *vad* vi finner på nätet men även *vad* vi själva publicerar (Myndigheten för skolutveckling, 2003b).

I vår undersökning framkom, att det var fler flickor än pojkar som känt sig kränkta via nätet. Det finns antagligen flera orsaker, flickor är flitigare chattare än pojkar och pojkar spelar mer online-spel. I vår enkät var det fler flickor än pojkar som skrivit dit egna reflektioner. Flickor är kanske mer benägna att dela med sig av sina erfarenheter?

Vad betyder det att man ser på ett fenomen i ett sociokulturellt perspektiv? Man kan säga att synen på kunskap inte bara är något vi bär med oss enskilt och kan plocka fram i olika sammanhang, utan kunskap ses istället som något som uppstår i samspel mellan individer. Just därför anser vi att vuxna har ett stort ansvar att hoppa på "tåget Internet" för att undersöka, utforska och samtala med de barn och unga som redan är resvana, men som kanske saknar beredskap för den värld de möter.

Internet är en mötesplats och vi människor vill mötas och synas, men låt oss komma ihåg, att samtal och mänskliga möten i det verkliga livet aldrig helt kan ersättas. Barn och ungdomar av idag är ofta experter på teknik och datoranvändande, men det är vi vuxna som kan bistå med vår livserfarenhet. Det är fortfarande vi vuxna som har längst erfarenhet av det vanliga livets normer och faror. Därför är vårt förhållningssätt mot barn så viktigt för att förhindra kränkningar och utanförskap, om det så sker i skolan eller på nätet.

Ibland tror jag att jag inte finns.
Jag är en påhittad person på en Internetsajt.
Jag är en upphittad pojke på en hittegoodsavdelning.
När jag var liten drömde jag om att få komma bort på varuhuset
så att de måste efterlysa mig i högtalarna.
Att få vara så fullständigt i centrum för allas oro och uppmärksamhet...
Vi är alla borttappade på varuhuset.
Ingen ropar i högtalaren. (Gardell, 2006, s 108)

9 Framtida forskning

Internet är till stor del ett outforskat område och som fenomen relativt nytt och det är barnen/ungdomarna som har varit snabbast med att inta arenan. Vi har i vårt arbete snuddat vid en värld som är oerhört stor och där många barn och ungdomar lever delar av sina liv och där de både får och förmedlar värderingar. Fortsatt forskning behövs för att lyfta fram vilka krafter som påverkar våra barn i deras fostran till nya samhällsmedborgare. Hänger vi i skolan och resten av vuxenvärlden med? Det handlar om att tillägna sig teknik men också om ett nytt synsätt.

En elev som går i år 6 i grundskolan sa spontant att:

– Datorn, det är inget man använder till skolarbete.

För den pojken fanns det en skiljevägg mellan skolans lärande och det han faktiskt lärde sig framför datorn. Låt oss hoppas att det synsättet är ovanligt, men det gav oss en tankeställare.

Vidare kan vi ställa oss frågan hur det är för de barn som inte alls använder sig av Internet. I vår undersökning var det 10 % av barnen som uppgav att de aldrig var ute på nätet. Vilken följd får det socialt att vara utanförställd den arena som de flesta jämnåriga beträder? Vilka följder får det när det gäller informationssökande? Inom detta område vore det intressant med framtida forskning.

10 Referenser

- Arbetsmiljöverket. *Föreskrifter om kränkande särbehandling i arbetslivet*. (AFS 1993:17).
- Barn- och elevskyddslagen. (2006). *Lag 2006:67*. Hämtad 2006.11.20 från www.skolverket.se/sb/d/140/a/6208.
- Björk, G. (1999). *Mobbning - en fråga om makt?* Lund: Studentlitteratur.
- Bilding, M. (2004). *Inneslutandets och uteslutandets praktik*. Göteborg studies in educational sciences 214. Acta universitatis gothoburgensis.
- Bilding, M. & Holm, A.S., & Hägglund, S. (2002). *Kränkande handlingar och informella miljöer. Elevperspektiv på skolans miljöer och sociala klimat*. Stockholm:Skolverket.
- BRIS. (2005). *Bris-rapporten ungdom 2005*. Hämtad 2006.11.20 från www.bris.se
- Dagens Nyheter. www.dn.se
- Datainspektionen. www.datainspektionen.se
- Dzedina, A. (2006). Anonyma mobbare härjar fritt på nätet. *Lärarnas tidning* (nr 02/2006).
- Dzedina, A. (2006). Skydda barnen – ge lärarna fortbildning. *Lärarnas tidning* (nr 02/2006).
- Dunkels, E. (2005). *Nätkulturer*. Hämtad 2006.11.14 från www.kulturer.net/utskrift.htm
- Edling, L. (1997). *Kompissamtal – kommunikation i stället för tystnad eller våld*. Stockholm: Ekelunds förlag.
- Enochsson, AB., & Olin, F. (2004). *Internet öppnar för anonym mobbning*. Pedagogiska Magasinet, 2004 (nr 03).
- Eriksson, B., & Lindberg, O., & Flygare, E., & Daneback, K. (2002). *Skolan – en arena för mobbning – en forskningsöversikt och diskussion kring mobbning i skolan*. Stockholm: Skolverket.
- ECPAT Sverige, ideell förening mot barnsexhandel och barnpornografi. www.ecpat.se
- EQ, emotionell intelligens. Hämtad 2006.10.08 från www.eq.nu
- FN:s konvention om barnets rättigheter*. (1989). Lärarens handbok. Stockholm: Lärarförbundet.
- Friends, Stiftelsen Friends e-mobbingsundersökning via nätet. Hämtad 2006.11.14 från www.friends.se/fileadmin/user_upload/pdf_2/mobbingsundersoking.pdf
- Fors, Z. (1995). *Makt maktlöshet mobbning*. Stockholm: Liber.

- Gardell, J. (2006). *Jenny*. Falun: Norstedts.
- Guillou, J. (1991). *Ondskan*. Stockholm: Norstedts.
- Heinemann, P-P. (1972). *Mobbning – gruppvåld bland barn och vuxna*. Stockholm: Natur och kultur.
- Hundeide, K. (2001). *Vägledande samspel*. Rädda barnens förlag.
- Hägglund, S. (1996). *Perspektiv på mobbning*. Göteborg University. Report No 1996:14
- Höistad, G. (2002). *Mobbning och människovärde*. Stockholm:Gothia
- Kimber, B. (2005). *Att främja barns och ungdomars utveckling av social och emotionell kompetens*. Solna:Ekelunds förlag
- Larsson, E. (2004). *Mobbad? Det har vi inte märkt!* Stockholm: Liber.
- LunarStorm. www.lunarstorm.se
- Lunarworks. www.lunarworks.se
- Läraryrket. (2001). *Värden att grunna på- ett studiematerial om skolans värdegrund*.
- Medierådet. (2005). *Ungar och medier*. Hämtad 2006.10.18 från www.medieradet.se
- Myndigheten för skolutveckling. (2003a). *Olikas lika värde*. Stockholm: Liber.
- Myndigheten för skolutveckling. (2003b). *Vad är nätkulturer? En introduktion till ett forskningsfält*.
- Nemert, E. (1997). *Öppna för samtal. Arbetsmetoder i klassrummet*. Stockholm: Liber.
- Nerikes Allehanda. Notis: *Trio misstänkt för hot på LunarStorm*. 2006.11.06.
- Non violent communication – center för ickevåldskommunikation. Hämtad 2006.11.20 från www.cnvc.se
- Olin, F.(2003). *Digital mobbning – trakasserier bland ungdomar via Internet och SMS*. Pedagogisk D-uppsats, Karlstads universitet.
- Olweus, D. (1986). *Mobbning. Vad vi vet och vad vi kan göra*. Stockholm: Liber.
- Pedagogiska Magasinet. (2005). Hämtad 2005.01.20 från www.pedagogiskamagasinet.net
- Projekt Charlie samt ”Justa kompisar” (1996).
- Regerings- prop. 2005/06:38.
- SET. *Social och emotionell träning i skolan*. Hämtad den 2006.11.20 från www.set.st/

- Skollagen.(1985). Skollag (1985:1100). Lärarens handbok. Stockholm: Lärarförbundet.
- Skolverket. (1999). Rapport Dnr 99:208. Arbetet mot mobbning och annan kränkande behandling. Hämtad 2006.11.22 från www.skolverket.se/content/1/c4/27/58/uinsp.pdf
- Skolverket. (2001). Rapport nr 208. *Skolans datorer 2001, en kvantitativ bild*. Stockholm: Liber.
- Skolverket. (2004). *Allmänna råd och kommentarer. För arbetet med att motverka alla former av kränkande behandling*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2006). *Allmänna råd och kommentarer. För arbetet med att främja likabehandling*. Stockholm: Fritzes.
- Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur
- Svensson, G. (2006.03.21). *Hon är vidrig, hon är äcklig, en liten hora*. Dagens Nyheter, s 20-21.
- Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag
- Unga mobbas på Internet. (2006.02.25). *Dagens Nyheter*.
- Utbildningsdepartementet. (1994). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Fritzes.
- Utbildningsdepartementet. (1998). *Läroplan för förskolan*. Stockholm: Fritzes.
- www.etik.blogspot.com. *IT & etik*.
- Wennberg, B. (2002).. *EQ i Sverige*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Weirsoe, B. (2004). *Empatisk kommunikation. Giraffspråket i pedagogiken*. Lund: Studentlitteratur.

Bra adresser för föräldrar och barn

- www.bo.se – Barnombudsmannen, myndighet som företräder barns och ungas rättigheter utifrån FN:s barnkonvention.
- www.bris.se – Barnens rätt i samhället, hjälper barn som far illa och arbetar för att stärka barns rättigheter och villkor
- www.ecpat.se – En ideell förening som arbetar mot barnsexhandel, barnpornografi, människohandel och barnsexturism.
- www.friends.se – En privat stiftelse som jobbar mot all slags mobbning
- www.rb.se – Rädda barnen, driver bland annat kampanjen private property mot ungdomars utsatthet på nätet.
- www.skolverket.se – Här hittar man länken till Barn- och elevombudet

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för pedagogik och didaktik
Särskild lärarutbildning SÄL

XXXXX 2006 10 03

Till föräldrar med i barn i år 4-6 vid xxxxxx skola

Hej!

Nu går jag min sista termin på lärarutbildningen vid Göteborgs universitet och det är tid att skriva examensarbete. Uppsatsen skriver jag tillsammans med en kurskamrat och den kommer att handla om barns Internetanvändning och eventuella erfarenheter av kränkningar på nätet. Som undersökningsmetod kommer vi att använda oss av en enkät till alla barn som går i klass 4-6 på de skolor där vi arbetar. Enkäten kommer att genomföras någon gång under vecka 41, den är helt anonym och i svaren kan endast utläsas elevens kön och skolår. Deltagandet i enkäten är frivilligt men vi hoppas förstås att alla tillfrågade elever har möjlighet att ställa upp.

Vänligen

Ewa Zika
Resurspedagog vid xxxxxx skola

Undrar du över något så går det bra att kontakta mig, arb. xxxxxx, bost. xxxxxx

Enkät angående ungas Internetanvändning och eventuella kränkningar på nätet

Definition av begrepp

Kränkningar kan utföras av en eller flera personer och riktas mot en eller flera. En kränkning kan äga rum vid enstaka tillfällen eller vara systematiskt och återkommande.

Kränkningar kan vara

- **fysiska** t.ex. att bli utsatt för slag och knuffar
- **verbala** t.ex. att bli hotad
- **psykosociala** t.ex. ryktesspridning
- **text- och bildburna** t.ex. lappar, e-post, mms

Mobbning förutsätter att den som utsätts kränks vid flera tillfällen, vilket skiljer mobbning från kränkande behandling.

Förtal = illasinnade och lögnaktiga påståenden

Jag är en tjej

Jag är en kille

Jag går i klass 4 5 6

1. Hur ofta är du ute på Internet?

Aldrig

En dag i veckan eller mindre

2-4 dagar i veckan

5-6 dagar i veckan

Varje dag

2. Hur länge är du ute på Internet vid varje tillfälle?

Mindre än en timme

1-2 timmar

3-4 timmar

5 timmar eller mer

3. När du är ute på Internet, vad gör du oftast?

- Spelar spel
Söker efter fakta
Chattar med kompisar
Annat _____

4. Vilka chattsidor besöker du?

- MSN
Lunarstorm
Kamrat
Playahead
Annan/andra _____

5. Har du råkat ut för att någon kränkt dig på Internet?

- Aldrig _____ Om du svarat **aldrig** – gå till fråga 9.
Någon gång
Flera gånger

6. Om du blivit kränkt på Internet, i så fall av vem?

- Någon du inte känner
Någon du har haft kontakt med tidigare
Någon du känner väl

7. Vilken typ av kränkning har du blivit utsatt för?

- Förtal / skvaller
Hot
Bilder

Annat _____

8. Har kränkningarna fortsatt i skolan?

- Aldrig
Ibland
Alltid

9. Har du själv kränkt någon på Internet?

- Aldrig _____ Om du svarat **aldrig** – gå till fråga 13.
Någon gång
Flera gånger

10. Om du kränkt någon, i så fall vem?

- Någon du inte känner
Någon du har haft kontakt med tidigare
Någon du känner väl

11. Vilken typ av kränkning har du utsatt andra för?

- Förtal/skvaller
Hot
Bilder

Annat _____

12. Har kränkningarna fortsatt i skolan?

- Aldrig
Ibland
Ofta

13. Brukar du använda ditt eget namn när du är ute på chattsidor?

- Aldrig
Ibland
Alltid

14. Vem har pratat med dig om Internetkunskap och hur man skall uppträda på nätet?

- Personal i skolan
Föräldrar
Syskon
Kompisar
Någon annan _____
Ingen alls

TACK! för din medverkan. Om du känner att du vill prata med någon så finns skolans antimobbingteam till för dig.

Sammanställning av enkäter. Totalt antal barn är 135, varav 70 flickor och 65 pojkar.

Fråga	Flickor			Pojkar			Totalt %		
	År 4	År 5	År 6	År 4	År 5	År 6			
1. Hur ofta är du ute på Internet?									
Aldrig	5	0	2	3	4	0	10%		
En dag i veckan eller mindre	10	4	5	9	4	3	26%		
2-4 dagar i veckan	5	7	8	4	6	6	27%		
5-6 dagar i veckan	3	6	6	4	5	5	21%		
Varje dag	0	4	7	4	4	6	19%		
2. Hur länge är du ute på Internet vid varje tillfälle?									
Mindre än en timme	12	15	13	11	7	8	49%		
1-2 timmar	4	7	14	10	9	10	40%		
3-4 timmar	2	0	0	2	2	2	6%		
5 timmar eller mer	0	0	0	0	1	1	1%		
3. När du är ute på Internet, vad gör du oftast?									
Spelar spel	13	13	6	12	10	12	49%	46%	52%
Söker efter fakta	1	5	1	3	2	0	9%	10%	8%
Chattar med kompisar	9	16	24	3	12	13	57%	70%	43%
Kollar hästar till salu	0	1	2	0	0	0	2%	4%	0%
Surfar	1	0	1	0	0	0	1%	3%	0%
Kollar sportsidor	0	0	0	0	1	0	1%	0%	2%
Kollar mailen	0	1	0	0	0	0	1%	1%	0%
Lyssnar på musik	0	0	0	1	0	0	1%	0%	2%
Söker efter bilder	0	0	0	0	0	1	1%	0%	2%
Kollar träningstider	0	0	0	0	0	1	1%	0%	2%

4. Vilka chattsidor besöker du?

MSN	9	16	23	9	12	14	61%	69%	54%
Lunarstorm	2	2	13	2	4	4	20%	24%	15%
Kamrat	4	5	9	3	6	6	24%	26%	23%
Hamsterpaj	3	2	0	0	0	0	4%	7%	0%
Agame	1	0	0	0	0	0	1%	1%	0%
Burkar	1	0	0	0	0	0	1%	1%	0%
Stallet	0	5	5	0	0	0	7%	14%	0%
Snuttis	0	0	3	0	0	0	2%	4%	0%
Stardoll	0	1	0	0	0	0	1%	1%	0%
Kramkalas	0	0	1	0	0	0	1%	1%	0%
First Class	0	0	1	0	0	0	1%	1%	0%

5. Har du råkat ut för att någon kränkt dig på Internet?

Aldrig	16	16	17	17	16	15	72%
Någon gång	3	5	8	4	2	4	19%
Flera gånger	0	0	2	0	1	0	2%
Använder inte Internet							7%

6. Om du blivit kränkt på Internet, i så fall av vem?

Någon du inte känner	1	3	3	2	3	3	11%
Någon du haft kontakt med tidigare	1	1	2	0	0	0	3%
Någon du känner väl	1	1	7	2	0	1	9%

7. Vilken typ av kränkning har du blivit utsatt för?

Förtal/skvaller	2	3	8	4	2	3	16%
Hot	0	2	1	0	1	1	4%
Bilder	0	1	0	0	0	0	1%

8. Har kränkningarna fortsatt i skolan?

Aldrig	2	4	6	4	3	2	16%
Ibland	1	0	3	0	0	2	4%
Alltid	0	1	0	0	0	0	1%

9. Har du själv kränkt någon på Internet?

Aldrig	21	19	24	21	17	15	87%
Någon gång	1	2	2	2	2	3	9%
Flera gånger	0	0	0	0	0	0	0%

10. Om du kränkt någon, i så fall vem?

Någon du inte känner	1	0	2	1	1	2	5%
Någon du haft kontakt med tidigare	0	2	1	0	0	1	3%
Någon du känner väl	0	0	1	1	1	0	2%

11. Vilken typ av kränkning har du utsatt andra för?

Förtal/skvaller	1	2	2	2	2	2	8%
Hot	0	1	0	0	0	1	1%
Bilder	0	0	0	0	0	0	0%

12. Har kränkningarna fortsatt i skolan?

Aldrig	1	0	2	2	1	1	5%
Ibland	2	1	1	0	0	2	4%
Alltid	0	0	0	0	0	0	0%

13. Brukar du använda ditt eget namn när du är ute på chattsidor?

Aldrig	7	3	2	6	2	3	17%
Ibland	6	12	13	7	10	12	44%
Alltid	3	4	8	5	5	4	21%

14. Vem har pratat med dig om Internet-kunskap och hur man ska uppträda på Nätet?

Personal i skolan	8	7	13	3	3	7	30%	40%	20%
Föräldrar	14	15	16	12	10	10	57%	64%	49%
Syskon	5	0	5	5	2	2	14%	14%	14%
Kompisar	6	4	10	2	3	4	21%	29%	14%
Släkting	0	0	1	0	1	0	1%	1%	2%
Olika	0	0	0	0	1	0	1%	0%	2%
Ingen alls	0	2	3	3	6	7	16%	7%	25%